

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

**GOSPODARSKI RAZVOJ JAPONSKE V PRETEKLOSTI IN IZZIVI
ZA PRIHODNJI RAZVOJ**

Ljubljana, januar 2024

ALJOŠA NIKOLIĆ

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisani Aljoša Nikolić, študent Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, avtor predloženega dela z naslovom Gospodarski razvoj Japonske v preteklosti in izzivi za prihodnji razvoj, pripravljenega v sodelovanju s svetovalko, red. prof. dr. Tjašo Redek,

IZJAVLJAM:

1. da sem predloženo delo pripravil samostojno;
2. da je tiskana oblika predloženega dela istovetna njegovi elektronski obliki;
3. da je besedilo predloženega dela jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem poskrbel, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam oziroma navajam v besedilu, citirana oziroma povzeta v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani;
4. da se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku Republike Slovenije;
5. da se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega dela dokazano plagiatorstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom;
6. da sem pridobil vsa potrebna dovoljenja za uporabo podatkov in avtorskih del v predloženem delu in jih v njem jasno označil;
7. da sem pri pripravi predloženega dela ravnal v skladu z etičnimi načeli in, kjer je to potrebno, za raziskavo pridobil soglasje etične komisije;
8. da soglašam, da se elektronska oblika predloženega dela uporabi za preverjanje podobnosti vsebine z drugimi deli s programsko opremo za preverjanje podobnosti vsebine, ki je povezana s študijskim informacijskim sistemom članice;
9. da na Univerzo v Ljubljani neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravico shranitve predloženega dela v elektronski obliki, pravico reproduciranja ter pravico dajanja predloženega dela na voljo javnosti na svetovnem spletu preko Repozitorija Univerze v Ljubljani;
10. da hkrati z objavo predloženega dela dovoljujem objavo svojih osebnih podatkov, ki so navedeni v njem in v tej izjavi;
11. da sem preveril verodostojnost informacij, ki izhajajo iz zapisov na podlagi uporabe orodij umetne inteligence.

V Ljubljani, dne

Podpis študenta: _____

KAZALO

1 UVOD	1
2 GOSPODARSKI RAZVOJ JAPONSKE V PRETEKLOSTI	2
2.1 Zgodnji razvoj Japonske	2
2.2 Japonski imperializem	8
2.3 Gospodarske spremembe na Japonskem v 50. letih 20. stoletja	14
2.4 Japonski model gospodarske rasti.....	15
2.5 Makroekonomska stabilnost	16
2.6 Razvoj človeškega kapitala.....	17
2.7 Ekonomska infrastruktura.....	17
2.8 Industrijska politika Japonske.....	20
2.8.1 Obdobje 1945–1960	20
2.8.2 Obdobje 1960–1973	21
2.8.3 Obdobje 1973–2000	23
3 JAPONSKO GOSPODARSTVO V 21. STOLETJU	27
3.1 Makroekonomski razvoj Japonske v 21. stoletju	27
3.2 Konkurenčnost Japonske	37
4 IZZIVI ZA JAPONSKO GOSPODARSTVO V PRIHODNJE	43
4.1 Demografske spremembe	43
4.2 Produktivnost	48
4.3 Ogljični odtis.....	51
4.4 Izzivi po pandemiji covid-19	53
5 SKLEP	54
LITERATURA IN VIRI	56

KAZALO TABEL

Tabela 1: Število zaposlenih in struktura po sektorjih med letoma 1872 in 1940	10
Tabela 2: Rast japonske urbane populacije med letoma 1891 in 1940	11
Tabela 3: Ocenjene stopnje pismenosti za različne skupine med letoma 1897 in 1941.....	12
Tabela 4: Višina davčne obremenitve v odstotkih	18
Tabela 5: Struktura davčne porabe in posojil po virih in porabah (v odstotkih).....	19
Tabela 6: Povzetek industrijske politike Japonske od leta 1945 do 2000	26
Tabela 6: Povzetek industrijske politike Japonske od leta 1945 do 2000 (nad.).....	27
Tabela 7: Trgovina s s tehnološkimi izdelki	32
Tabela 8: Rezultati GCI za prvih deset držav iz leta 2019	38

KAZALO SLIK

Slika 1: Realni BDP (v milijardah USD) in realni BDP na prebivalca (v USD) v obdobju med letoma 1960 in 2021	22
Slika 2: Stopnja rasti realnega BDP (v odstotkih) med letoma 1961 in 2021	22
Slika 3: Letna stopnja inflacije (v odstotkih) med letoma 1960 in 2021	23
Slika 4: Stopnja brezposelnosti (v odstotkih celotne delovne sile) med letoma 1991 in 2021	26
Slika 5: BDP na prebivalca v državah članicah G7 za leto 2022	29
Slika 6: Dolgoročna napoved realnega BDP; skupaj, v USD in v obdobju 2022–2060	29
Slika 7: Zaposlitvena struktura Japonske v letu 2020 (v odstotkih)	31
Slika 8: Izvoz blaga v odstotkih v letu 2021 v odstotkih	33
Slika 9: Uvoz blaga v odstotkih v letu 2021 v odstotkih	33
Slika 10: Izvoz storitev v odstotkih v letu 2022 v odstotkih	34
Slika 11: Uvoz storitev v odstotkih v letu 2022 v odstotkih	34
Slika 12: Menjalni tečaj jena glede na USD med letoma 2000 in 2022.....	35
Slika 13: Stanje na tekočem računu Japonske (plačilna bilanca) od leta 2000 do 2022 (v USD).....	36
Slika 14: Odstotek odraslih (25–64 let) s terciarno stopnjo izobrazbe v državah članicah G20.....	39
Slika 15: Javni izdatki za programe trga dela glede na BDP (2020).....	41
Slika 16: Prispevki za socialno varnost v državah članicah G7 v odstotkih BDP v obdobju 2010–2020	42
Slika 17: Struktura prebivalstva Japonske (1. 10. 2023).....	44
Slika 18: Dejansko in predvideno število prebivalcev Japonske	46
Slika 19: Predviden delež delovno aktivnega prebivalstva v odstotkih	49
Slika 20: Emisije ogljikovega dioksida v tonah na prebivalca v državah G7 med letoma 2015 in 2021	52

SEZNAM KRATIC

angl. – angleško

AFA – (angl. Automatic Fund Allocation System); sistem avtomatske alokacije sredstev

BDP – nominalni bruto domači proizvod

COBISS – virtualna knjižnica Slovenije

COVID-19 – (angl. Coronavirus Disease 2019); koronavirusna bolezen 2019

ECI – (angl. Economic complexity index); indeks gospodarske kompleksnosti

EF – (angl. ecological footprint); ekološki odtis

EU – Evropska unija

FA – (angl. Fund Allocation System); alokacija sredstev

FILP – (angl. Fiscal Investment And Loan Programme); program posojil

FTA – (angl. Free Trade Agreement); Sporazum o prosti trgovini

GATT – (angl. the General Agreement on Tariffs and Trade); Splošni sporazum o carinah in trgovini

GBD – (angl. Global Burden of Disease); globalno breme bolezni

GCI – (angl. Global Competitiveness Index); indeks globalne konkurenčnosti

IMD – (angl. International Institute for Management Development); Mednarodni inštitut za razvoj managementa

IMF – (angl. International Monetary Fund); Mednarodni denarni sklad

IT – (angl. Information Technology); informacijske tehnologije

JDB – (angl. The Japan Development Bank); Japonska razvojna banka

LDP – (angl. Liberal Democratic Party); Liberalno-demokratska stranka

MGI – (angl. McKinsey Global Institute); Globalni inštitut McKinsey

MITI – (angl. The Ministry of International Trade and Industry); Ministrstvo za mednarodno menjavo in industrijo

PKM – pariteta kupne moči

PPS – (angl. Priority Production System); sistemi prednostne proizvodnje

QARDL – (angl. The quantile autoregressive distributed lag); kvantilna avtoregresivna porazdelitev

QQME – (angl. Quantitative and Qualitative Monetary Easing); kvantitativno in kvalitativno monetarno sproščanje

TFP – (angl. Total Factor Productivity); celotna faktorska produktivnost

USD – (angl. United States Dollar); ameriški dolar

ZDA – Združene države Amerike

1 UVOD

Imperializem, industrializacija in nacionalizem so v poznem 19. stoletju segali že v vse konce sveta. Te ideje se postale pogostejše v času po Napoleonu Bonaparteju, predvsem pa so postale globoko ukoreninjene in vpletene na Japonskem, še posebej pri njenem gospodarskem razvoju (Kimura, 2009).

Japonska je bila prva izmed nezahodnih držav, ki je uspešno izpeljala proces industrializacije in z dominantnim zaznavanjem industrijske politike pomembno vplivala na določene gospodarske lastnosti. Razvoj japonskega gospodarstva je sledil tipičnim korakom ekonomskega razvoja, ki je bil usmerjen v makroekonomsko stabilnost, razvoj človeškega kapitala in ekonomsko infrastrukturo (Kimura, 2009).

Danes Japonska predstavlja drugo najrazvitejše gospodarstvo na svetu, tretje po nominalnem bruto domačem proizvodu (v nadaljevanju BDP) in četrto po največji pariteti kupne moči (v nadaljevanju PKM). Japonska je na vodilnih mestih v avtomobilski industriji in visokotehnološki industriji, kot so optični inštrumenti, hibridna vozila, robotika ipd., in se pogosto uvršča med najinovativnejše države na svetu (Huber, 2019, str. 1–5).

Cilj pričujočega magistrskega dela je bil preučiti proces gospodarskega razvoja Japonske po drugi svetovni vojni kot modela zelo uspešnega razvoja, ki pa se danes sooča s številnimi izzivi. Namen dela je identifikacija dobrih praks in politik, ki so bile specifične za Japonsko in bi se lahko uporabile tudi širše.

V sklopu namena in ciljev dela sem skušal odgovoriti na zastavljena vprašanja: kako je potekal gospodarski razvoj Japonske v preteklosti in kateri so bili glavni dejavniki, ki so spodbujali razvoj Japonske, kakšni bodo razvojni izzivi v prihodnosti in kako bi Japonska lahko pripomogla k nadaljnjemu razvoju.

Z metodološkega vidika je magistrsko delo razdeljeno na dva dela. Metodologija prvega, teoretičnega dela temelji na pregledu obstoječe domače in tuje literature, na podlagi česar sem predstavil splošne osnove ekonomije in nekatere rezultate raziskav drugih avtorjev, povezane z analizirano temo (metoda deskripcije). Drugi del temelji na analizi obstoječih podatkov.

V delu sem sprva uporabil metodo študija domače in tuje literature. Izvedel sem jo s pomočjo tujih bibliografskih baz, kot so ScienceDirect, Google Scholar, Cinahl with Full text, Wiley in Sage Journal, s pomočjo katerih sem iskal sodobne in relevantne članke s področja gospodarskega razvoja Japonske in izzivov za prihodnost, za iskanje slovenske literature sem uporabil COBISS, virtualna knjižnica Slovenije. Pri nastajanju magistrskega dela sem

uporabil metodo kompilacije, ki temelji na uporabi literature, izpiskov, citatov in navedb drugih avtorjev ter predstavlja osrednji raziskovalni problem – gospodarski razvoj Japonske. Magistrsko delo tako temelji na analizi sekundarnih podatkov, pri čemer sem uporabil deskriptivno metodo, s katero sem opisoval in interpretiral najpomembnejše pojme s proučevanega področja. Posamezne ugotovitve sem med seboj primerjal, vrednotil in jih kontekstu primerno interpretiral. Nadaljeval sem z metodo kompilacije, kjer sem povzemal že obstoječe raziskave, stališča, sklepe, spoznanja in prepričanja različnih avtorjev, ki obravnavajo proučevano področje.

Magistrsko delo je razdeljeno na tri poglavja. V prvem poglavju so predstavljena splošna teoretična izhodišča, povezana z razvojem japonskega gospodarstva, ter glavni temelji, na katerih je slonel razvoj. V drugem poglavju sledi podrobnejši kronološki pregled japonske industrijske politike in drugih dejavnikov razvoja. V tretjem delu pa je predstavljena najprej analiza izzivov za prihodnji razvoj, potem pa sledi še opis potencialnih problemov, ki bi lahko ogrozili nadaljnji razvoj Japonske.

2 GOSPODARSKI RAZVOJ JAPONSKE V PRETEKLOSTI

2.1 Zgodnji razvoj Japonske

Od 12. do 17. stoletja je na Japonskem prevladoval fevdalno-vojaški sistem pod vodstvom t. i. daimyosov, ki so nadzorovali konkurenčne polavtonomne domene. Daimyosi so bili v bistvu vojaški poveljniki, katerih moč je temeljila na moči njihovih zasebnih vojsk (Hays, 2014).

Japonska gospodarska zgodovina v zgodnjem novem veku je bila vselej dojemana kot zgodovina kmetov ali kmetijske zgodovine. Riž je bil na tem območju najpomembnejši kmetijski proizvod že od antičnih časov (Tamaki, 2014). Tudi bogastvo so merili v koku riža. En koku je bil enak 180,4 litra in je veljal za količino riža, ki je potrebna za hranjenje ene osebe v obdobju enega leta. Večina fevdov je prinesla okoli 1,2 milijona kokujev riža, letna plača pomembnega gospodarja pa je znašala približno 500.000 kokujev (Hays, 2014). Podoba kmetov, ki delajo na riževih poljih, je bila oziroma je še vedno skupna upodobitvam japonskih prednikov tega obdobja. To pa je samo »podoba« in ne dejstvo, ki ga Japonci ohranjajo o svojih prednikih. Amino Yoshihiko (2007–2009) je bil eden prvih, ki je popolnoma spremenil japonsko zgodovinopisje v odnosu do morja. Japonski javni dokumenti so bili večinoma vedno osredotočeni na beleženje pridelave riža, vendar pa tu ne smemo prezreti niti pomembne vloge morja v japonski zgodovini. Japonske vasi (mura) niso vedno pomenile samo podeželskih ali hribovskih območij. Veljale so za pomembna trgovska stičišča. Japonci so vseskozi trgovali s Kitajsko, Korejo in Rusijo. Japonsko morje je bila

zato pomembna azijska trgovska pot. Že v 12. stoletju je bila japonska obala dobro povezana in utečena z uporabo plovil. Podobno kot v Evropi so imeli tudi japonski trgovci svoje komercialne mreže potovanj po kopnem in morju (Tamaki, 2014).

Do približno leta 1470 so mnogi daimyosi – največji in najmočnejši veleposestniški magnati na Japonskem od približno 10. stoletja do druge polovice 19. stoletja – postali neodvisni in aktivno so se borili drug z drugim. To je bilo obdobje Sengoku Jidai ali vojskovanja na Japonskem. Daimyo je zato potreboval precejšnje vsote denarja za vojne in preživetje, tako je bil prisiljen podpirati in spodbujati trgovino. Oda Nobunaga (1534–1582) je sprejel politiko Rakuichi Rakuze, ki je vključevala vzpostavitev prostega trga, ki je nadomestil monopol cehov, s čimer se je podprl razvoj trgovine. Uvoz orožja iz Portugalske v drugi polovici 16. stoletja je bil pomemben dejavnik, ki je prispeval k »vojaški revoluciji« na Japonskem. Toyotomi Hideyoshi (1536/37–1598), ki je bil odgovoren za ponovno združitev Japonske leta 1590, je uspel poenostaviti doslej zapleten odnos med zemljišči in posestvi, vzpostavil pa je tudi enoten zemljiški sistem. Ta je postal osnova kokudaka-sei (standard riža) v obdobju edo. Zato je bil vsak davčni prispevek družbe Daimyo izračunan v smislu proizvodnje riža. Ta sistem je bil znan kot Taikou Kenchi (Taiko je označeval Hideyoshijev čin, kenchi pa je pomenil raziskano zemljo). Popolnoma je izkoreninil stari fevdalni sistem, ki je signaliziral konec srednjeveškega obdobja in začetek modernega obdobja na Japonskem. Poleg tega je prispeval k vzpostavitvi centralizacije v birokratskih sistemih. V obdobju edo je vsak samuraj ali član razreda samurajev prejel plačo v rižu. Hideyoshijev sistem je ustrezal japonskemu gospodarstvu tega obdobja in se nadaljeval do konca obdobja edo. Hideyoshiju je bilo prav tako pripisano poenotenje sistema uteži in ukrepov, kar je bil za gospodarstvo velik napredek (Tamaki, 2014).

Še več, čeprav se je Hideyoshi rodil kot sin kmečkega gospoda, je izvedel katanagarije (kmečkemu razredu je odvzel privilegij nošenja mečev), s čimer so se vojaki popolnoma ločili od kmetov. Katanagari so postali temelji socialnega sistema Japonske. Samuraji so bili v tem sistemu uvrščeni najvišje, sledili so jim kmetje, nato pa obrtniki in nazadnje trgovski razred, ki je bil najnižji. Skozi Hideyoshijeve upravne reforme se je japonska socialna hierarhija spremenila, kar je pomenilo veliko ustavno revolucijo v japonski zgodovini. Zahvaljujoč obilju srebra, Japonski ni bilo treba izvajati takšnih finančnih revolucij, kakršne so se zgodile v evropskih državah (Tamaki, 2014).

Flynn in Giráldez (1995, str. 202–213) navajata, da je bilo srebro v zgodnjem novem veku najpomembnejša surovina, s katero se je globalno trgovalo. Na Japonskem je bilo veliko rudnikov srebra, japonski kovanci pa so vsebovali visok delež plemenite kovine (npr. Keicho-ginov kovanec (1601) je bil sestavljen iz 80 odstotkov srebra). Kitajska in druge azijske države so bile zato pripravljene uvoziti velike količine te plemenite kovine. Od konca

16. stoletja do prve polovice 17. stoletja je bila po ocenah zgodovinarjev na Japonskem proizvedena približno tretjina svetovnega srebra (Tamaki, 2014).

Tokugawa Bakufu (1603–1867) je poskušal ustaviti izvoz srebra in bakra, in sicer zlasti proti koncu 17. stoletja, ko se je proizvodnja srebra in bakra zmanjšala, saj so bili japonski rudniki srebra že močno izčrpani. Japonske vlade kljub temu niso izdajale papirnega denarja, verjetno zato, ker je bila njihova struktura upravljanja še vedno tesno povezana s standardom za riž. Če bi vlada uveljavila davke na trgovino, standard riža ne bi mogel biti ohranjen, saj bi se pomen riža kot vira dohodka dramatično zmanjšal. To je bil tako glavni razlog, da je bil Tokugawa Bakufu prisiljen še naprej obdržati sistem standarda riža. Ker Japonska ni mogla več izvoziti srebra, da bi lahko uvozila blago iz Kitajske, je začela izvajati substitucijo uvoza. Ključni proizvodi, kot so bombaž, sladkor, surova svila, čaj in ginseng, ki so bili prej uvoženi iz Kitajske in Koreje, so se konec 18. stoletja že gojili in pridelovali na Japonskem (Tamaki, 2014).

Kljub večji samozadostnosti in neodvisnosti od uvoza določenih surovin pa se Japonska ni popolnoma zaprla od preostalega sveta. Trgovanje s Kitajsko, Korejo in Nizozemsko se je nadaljevalo. Tako se Japonska ni popolnoma zaprla, temveč je le nadzorovala svojo trgovino z omejitvijo zunanje trgovine na eno пристanišče. Takratna vlada Tokugawa je želela spodbujati lokalno samozadostnost in je zato prepovedala gradnjo velikih ladij. Gradili so manjše čolne in jih uporabljali za obalno trgovino znotraj države. V tem obdobju, ki je poznano tudi kot obdobje edo, se je povečalo število posebnih kmetijskih proizvodov, ki so se začeli izmenjevati po kopenskih ali obalnih poteh oziroma s kombinacijo obeh. Osrednji trg riža se je tako nahajal v Osaki. Medtem ko je zahodni del Japonske uporabljal srebrni standard, je vzhodni del uporabljal zlati standard. Če bi se cene riža gibale drugače kot cene ostalih dobrin, bi se gospodarstvo spopadalo z zahtevnimi razmerami, kar pa se je v obdobju edo tudi deloma uresničilo (Tamaki, 2014).

Leta 1716 je Yoshimune postal osmi šogun. Njegova prizadevanja za ohranitev stabilnosti cen riža so mu prinesla ime Kome Shogun (rižni Shogun). Poleg tega je bila njegova reforma, znana kot Kyouho no Kaikaku, namenjena okrevanju moči razreda samurajev. Yoshimune je poskušal stabilizirati fiskalni sistem vlade Tokugawa in Japoncem naložiti višji davek. Davčna stopnja se je s 30 odstotkov povečala na 50 odstotkov dohodkov kmetov (Tamaki, 2014).

Do konca 18. stoletja je Japonska uspela nadomestiti uvoz ključnih surovin, zlasti bombaža, sladkorja, surove svile in čaja, ki so ga začeli izvažati na začetku obdobja Meiji (1868–1912). Kmetje so začeli pridelovati več zelenjave in drugih živil za trg. Na teh trgih in sejmi so se izmenjavali tudi pomorski proizvodi. Posledično se je pomen riža zmanjšal. To je na drugi strani sprožilo pomembne izzive za fiskalni sistem režima Tokugawa, kar je botrovalo k

njegovemu propadu, saj je fiskalni sistem Bakufu temeljil na standardih in proizvodnji riža (Tamaki, 2014).

Japonska – v nasprotju z Evropo – ni imela trošarin. Davčne obremenitve so bile zato za trgovino in trgovsko blago zelo majhne. Med obdobjem Tokugawa, ko se je zvišal življenjski standard kmetov, obrtnikov in trgovcev, se razpoložljivi dohodki samurajev niso bistveno spremenili, ker so bili njihovi dohodki fiksni. Japonska je tako spodbujala gospodarsko rast, hkrati pa je zavirala gospodarsko blaginjo samurajev (Crawcour, 1974, str. 115–121).

Dolgo obdobje miru v obdobju edo je omogočilo temelje za gospodarsko rast. Razširila se je trgovina, pojavila sta se srednji razred in zgodnja potrošniška družba. Pojavilo se je veliko uličnih prodajalcev, ki so prodajali vse vrste izdelkov, obrtniki pa so za te zlahka našli kupce. S tem, ko je trgovski razred postajal bogatejši, se je njihova moč povečala. Na drugi strani pa je daimyo postajal revnejši in s tem izgubljal moč. Do 19. stoletja so bili prihodki, ki jih je nekoč močan daimyo ustvaril s prodajo riža, približno enaki, kot jih je ustvarila ena sama kimono trgovina v Tokiu. Samuraji pod daimyosom so postali osiromašeni in so morali iskati druge vrste dela, kot je bilo delo policistov in obrtnikov (Vaporis, 1997, str. 26–65).

Obdobje edo je danes s strani mnogih označeno kot obdobje rasti, čeravno japonske stopnje rasti niso bile tako hitre kot tiste v Evropi. Gospodarska rast v obdobju edo se zdaj tako šteje kot temelj rasti, ki se je pojavil v poznejšem obdobju Meiji (Crawcour, 1974, str. 115–121).

Začetek obdobja Meiji in začetek japonske poti do modernizacije se je začel, ko je 16-letni cesar Mutsuhito za svojo vladavino izbral ime Meiji. To obdobje se je začelo z razpadom šogunata Tokugawa in povzročilo preoblikovanje Japonske iz fevdalnega naroda v moderno industrijsko državo. Japonska je ob koncu obdobja prevzela parlamentarno obliko vlade in s pomočjo vojaške ekspanzije v tujini postala svetovna sila. Ureditev v tem obdobju se je najprej začela kot zavezništvo Satsuma-Chōshū dvema fevdalnima domenama, odgovornima za rušenje Tokugawa. Satsuma-Chōshū je imel zastrašujočo nalogo ohranjanja nacionalne enotnosti. Od januarja 1868 do junija 1869 je nova vlada sodelovala v državljanski vojni z razdrobljenim Tokugawom in disidentskimi silami na drugi strani. Sile Tokugawa so bile nazadnje poražene in nekdanja prestolnica edo je bila preimenovana v Tokio ter tako imenovana za novo nacionalno prestolnico (Norman, 2000, str. 283–285).

Japonska družba v obdobju Meiji ni temeljila na tehnoloških inovacijah. Japonci so uspeli s pomočjo discipline in reorganizacije dela povečati produktivnost in obseg proizvodnje ter posledično izboljšati življenjski standard. Poleg tega je razvoj obalne trgovine omogočil rojstvo japonskega nacionalnega gospodarstva, izboljšan življenjski standard nesamurajskega razreda je povečal stopnjo pismenosti na Japonskem, širjenje Rangakuja med japonsko inteligenco pa je postalo osnova za pridobivanje znanja zahodnih jezikov. Vsi

ti dejavniki so prispevali k hitri industrializaciji Japonske med obdobjem Meiji (Vaporis, 1997, str. 28–35).

Kmalu po trdni vzpostavitvi novega cesarja je nova vlada ljudem obljubila, da bo vzpostavila ustavno vlado. Leta 1889 je bila razglašena ustava, ki je temeljila na evropskem slogu, in priznane so bile različne svoboščine in pravice ljudi, začenši s pravico do politične participacije. Nekdanji samuraji iz obdobja Tokugawa, ki so v obdobju Meiji prevzeli vlogo starejših državnikov (genro) in so imeli dejansko moč vodenja države, so razumeli, da je sprejetje ustavne vlade bistveno, da Japonska postane država, ki je dovolj močna in premožna, da se lahko kosa z zahodnimi silami. V skladu s tem je vse svoje moči posvetila doseganju in omogočanju takšne vlade. Ustanovljen je bil parlament, cesar pa je bil postavljen za suverenega vodjo – poveljeval je vojski in mornarici, sklenil mir ter razpustili spodnji dom parlamenta, ko so bile potrebne volitve. Nov sistem upravljanja je sprva imel svoje težave, vendar so bili državniki odločeni, da nove institucije delujejo učinkovito za nacionalni ponos, tujo odobritev in politično stabilnost (Sumikawa, 1999).

Politične stranke v tem času še niso pridobile prave moči, in sicer predvsem zaradi pomanjkanja enotnosti med poslanci. Z namenom, da bi stabilizirali novo vlado, so morali nekdanji fevdalci (daimyo) vrniti svojo zemljo. Vrnitev zemljišča centralni vladi je omogočila obsežnejše pobiranje davka na zemljišča in ljudem omogočila, da imajo lastno zemljo. To je pripeljalo do prestrukturiranja države v prefektore, katerih implementacija velja še danes (Sumikawa, 1999).

Vlada Meiji je reformirala izobraževalni sistem po zgledu Francije in kasneje po nemškem sistemu. Med temi reformami je bila najpomembnejša in najtrajnejša uvedba obveznega izobraževanja. Po približno enem ali dveh desetletjih intenzivnega zahodnjaštva pa je prišlo do oživljanja konzervativnih in nacionalističnih občutkov: načel konfucianizma in šintoizma, vključno s čaščenjem cesarja, kar pa se je v izobraževalnih ustanovah vedno bolj poudarjalo in indoktriniralo. Vlada Meiji je uvedla splošno vojaško obveznost, nova vojska je bila oblikovana po pruskem vzoru, mornarica po vzoru britanske flote (Sumikawa, 1999).

Obdobje Meiji se je končalo 30. julija 1912 s smrtjo cesarja. To obdobje je bilo v japonski zgodovini pomembna epoha, ki je preobrazila fevdalno Japonsko v moderno industrializirano državo s parlamentarno obliko vladanja. To obdobje je Japonsko postavilo na zemljevid svetovnih moči, družbene spremembe na Japonskem pa so postale okvir in temelj moderne Japonske, kot jo poznamo danes (Sumikawa, 1999).

Na gospodarski razvoj Japonske so pomembno vplivali vojaški razvoj, šolstvo in socialna struktura prebivalstva ter seveda gospodarstvo. Vojska in mornarica sta hitro postali največji organizaciji na Japonskem, njuno povpraševanje po dobrinah pa je predstavljalo glavno

spodbudo za razvoj drugih sistemov – od panoge zaibatsu do univerzalnega obveznega izobraževanja. Vladne naložbe v zasebno lastnino za pomoč vojaški širitvi države so povzročile ustanovitev podjetij, kot so Mitsubishi, Mitsui in Sumitomo, ki obstajajo še danes. V obdobju med letoma 1878 in 1890 je bila Japonska usmerjena v sodelovanje vojske s političnim in družbenim okoljem, zlasti pri zagotavljanju potrebnih virov in povečevanju avtonomije ter učinkovitosti vojske (Norman, 2000; Hays, 2014; Sumikawa, 1999).

Socialna struktura je prav tako pomembno vplivala na razvoj Japonske; novi vladajoči razred v smislu socialne ekonomije je sedaj sestavljal zgornji srednji sloj, sestavljen predvsem iz industrijskih managerjev in birokratov, ki so vključevali tudi vojaške uradnike, zdravnike, profesorje, arhitekte, ki so sooblikovali njen razvoj (Sumikawa, 1999; Taira, 1971, str. 371; Okazaki, 2001, str. 244–258). Nov sistem obveznega izobraževanja je bil uveden leta 1871 in je poudaril duh znanstvenega raziskovanja. Postopno se je začel izvajati celoten program javnih šol, začenši z osnovno šolo, ki je vodila proti »srednji« in »visoki« (Lincicome, 1995, str. 24, Beauchamp in Rubinger, 1989, Taira, 1971, str. 371).

Vlada je bila odgovorna predvsem za postavitev temeljev, potrebnih za gospodarski razvoj. Za razvoj pa ni bila zaslužna le država, temveč tudi povezava med zasebnim in javnim sektorjem, ki je povzročila izrazit napredek v industriji. Ta poseben odnos med državo in zasebnimi podjetji je še danes značilnost japonskega gospodarstva. Odnos med državo in zasebnim podjetjem je bil v zgodnjem delu obdobja Meiji utrjen v nacionalnem okviru in ta skladnost je igrala ključno vlogo v gospodarskem razvoju Japonske. V prvih 15 letih tega obdobja je vlada delala na razvoju socialne in industrijske infrastrukture, kot so železnice, ladijski promet, komunikacije in пристanišča. Voditelji iz obdobja Meiji so vložili visok odstotek nacionalnih prihodkov za uvoz zahodne tehnologije in strokovnega znanja pri vzpostavljanju sodobnih tovarn. Zasebnih podjetnikov, ki bi imeli kapital ali zaupanje, da bi vstopili na različna infrastrukturna področja, takrat še ni bilo in brez neposrednih naložb vlade se modernizacija Japonske ne bi zgodila tako hitro, kot se je. Japonska se je razvila na način, ki je vključeval značilnosti dualnega gospodarstva, z razlikami med tradicionalnim in modernim sektorjem. Tradicionalni sektor se nanaša na kmetijstvo in v prvih dveh desetletjih obdobja Meiji je prevladoval v gospodarstvu. Ne le da je zaposloval največji odstotek delovne sile, temveč je zagotovil tudi največ prihodkov za vlado v obliki zemljiškega davka. Zaradi zakona o zemljiški reformi iz leta 1873, uvedbe novih vrst riža in vzpostavitve vzgojnega središča za kmetijstvo je gospodarstvo v obdobju med letoma 1870 in 1900 doživelo osupljivo letno stopnjo rasti, tj. dva odstotka. V obdobju Meiji so kmetje postali lastniki zemljišč, ki so jih obdelovali za fevdalne gospode pod staro vlado. Plačilo zemljiškega davka v valuti je nadomestilo prisilno delo in plačilo v pridelkih. Gospodarska preobrazba Japonske v obdobju Meiji je bila sprva dosežena s podpiranjem kmetijske

industrije in izkoriščanjem kmetov, vendar je bil to edini možni vir državnih prihodkov (Latourette, 1957, str. 136).

Medtem ko je imela Japonska malo naravnih virov, je lahko izkoristila veliko povpraševanje po svili iz Evrope. Do konca 19. stoletja je surova svila predstavljala 40 odstotkov celotnih japonskih izvoznih prihodkov. Tuje povpraševanje po svili in čaju je spodbudilo kmetijsko diverzifikacijo in rast, kar je pomenilo višje prihodke. Do konca obdobja Meiji je bila Japonska najpomembnejša izvoznica svile. Posredni učinki (angl. spin-off) trgovine s svilo so bili opazni zlasti v bombažni industriji. Prekinitev odvisnosti od uvoza zahodnih tekstilnih izdelkov je bila motivacija za uvedbo in širjenje zahodne tehnologije v bombažni industriji. Cilj javnega in zasebnega sektorja je bil doseči, da bi se tuji prihodki uporabili za financiranje uvoza investicijskega blaga in ne za potrošniško blago (Sumikawa, 1999).

Z rastjo mednarodne trgovine se je posledično povečal tudi kapital bank. Sprva je vlada Meiji eksperimentirala z različnimi sistemi in bančnimi novitetami, leta 1873 pa je ustanovila nacionalni bančni sistem po vzoru Združenih držav Amerike (v nadaljevanju ZDA). Japonska je nujno potrebovala močan finančni sistem, in sicer predvsem zaradi neenakih pogodb z Zahodom. Banke in državna zakladnica so bile v negotovem stanju in vlada je leta 1881 ustanovila centralno banko, pozneje znano kot Banka Japonske. Poleg tega je bila za pomoč pri trgovanju in deviznem poslovanju ustanovljena sekundarna institucija, imenovana Banka Yokohama Specie. V obdobju Meiji je bančni sistem prevzel obliko, katere glavne značilnosti so postavile temelje sodobnemu japonskemu bančnemu sistemu (Sumikawa, 1999).

Z razvojem trgovine in finančnih institucij se je izboljšal tudi prevozni sektor. Na Japonskem se je povečala uporaba in izgradnja parnih ladij, država pa je bila pionirka tudi pri gradnji železnic. Kljub močnemu nasprotovanju konzervativnega dela vlade je bila leta 1872 zgrajena železnica med Tokijem in пристaniščem v Yokohami. Prav tako je država zgradila in vzpostavila telegrafske linije, leta 1886 pa so se telegrafske in poštne storitve združile v skupni državni urad. Vlada, ki so jo vodili reformatorji, je imela pomembno vlogo pri reorganizaciji bančništva, trgovine, prometa in kmetijstva, saj je bila država edina institucija, ki je imela organizacijo, kapital in kredit, da bi izvedla spremembe v tako velikem obsegu, kot je bilo potrebno za konkuriranje Zahodu (Sumikawa, 1999).

2.2 Japonski imperializem

Japonski imperializem je deloval kot institucionalna naprava, ki je zagotavljala trgovino in kapitalske tokove v zahodnem smislu, to je pod zaščito človekove varnosti in pravic zasebne lastnine (Sugihara, 1985, str. 129–131).

Štirje stebri politike »*shokusun kdgyd*« (kar pomeni povečanje proizvodnje, spodbujanje podjetništva), ki je bila določena v 70. letih 19. stoletja, so bili: vzpostavitev nacionalnega bančnega sistema, razvoj prometnih in komunikacijskih omrežij, ustvarjanje in poznejša prodaja tovarn javnega sektorja in posojila zasebnim podjetjem. Sprejete so bile številne reforme, ki so liberalizirale družbene odnose in gospodarske transakcije (Honda, 1997, str. 260).

Liberalna demokratična družba je močno podpirala temelj absolutističnega vojaškega režima, ki se ni želel odreči svoji moči. V parlamentu, ustanovljenem leta 1890, so prvotno glasovali le tisti, ki so si lahko privoščili visoko ceno glasovanja; to so bili bogati industrijalci in najemodajalci. Zaradi državne proizvodnje orožja je bila ena od največjih spodbud za gospodarsko rast v zgodnjem obdobju industrializacije vojna, k čemur sta znatno doprinesli kitajsko-japonska vojna (1894–1895) in rusko-japonska vojna (1904–1905). Čeprav Japonska ni bila neposredna udeleženka, je bila prva svetovna vojna (1914–1918) zanj zelo dobičkonosna, saj so bili trgi, katerih dobaviteljica je bila Japonska, običajno pod domeno evropskih držav, ki so bile v tem obdobju okupirane z vojno (Honda, 1997, str. 260).

Stopnja rasti japonskih podjetij med letoma 1868 in 1940 je ocenjena na tri do štiri odstotke letno. V obdobju Meiji (1868–1912) so se razvili novi monetarni in nacionalni bančni sistemi ter temelji sodobnega gospodarstva. Ko so bila vzpostavljena pomorska in železniška prometna omrežja, se je proizvodnja premoga in kovin razvila do te mere, da je bil baker na Japonskem peti najpomembnejši izvozni proizvod. Tekstilna industrija, zlasti navijanje svile in predenje bombaža, je rudarstvu sledila z jasnim namenom – postati vodilni element japonskega izvoza (Wilkinson, 1965, str. 166; Honda, 1997, str. 260).

Prva svetovna vojna je sprožila razcvet trgovine s kemikalijami, kovinami in stroji. Kasneje je gospodarstvo utrpelo številne udarce: kmetijsko depresijo v 20. letih 20. stoletja, velik potres v Kantōju leta 1923, finančno krizo leta 1927 in svetovno depresijo v 30. letih prejšnjega stoletja. Leta 1940 je izbruhnila vojna s Kitajsko in Japonci so bili na robu vojne z ZDA (Wilkinson, 1965, str. 166; Honda, 1997, str. 260).

Za zadnje desetletje tega obdobja je bila značilna močna industrializacija, ki je podpirala vojsko. Sprememba sestave gospodarstva, ki jo kaže udeležba delovne sile v različnih sektorjih, je prikazana v tabeli 1. Delež vključenih v primarni sektor (npr. kmetijstvo, ribištvo, gozdarstvo) se je zmanjšal za tretjino, in sicer z 72,6 na 47,7 odstotka. Izgube v primarnem sektorju, ki so se začele v začetku dvajsetega stoletja, so se premaknile v sekundarni (npr. industrija, rudarstvo, gradbeništvo, energetika) in terciarni (npr. trgovina, turizem, promet, bančništvo) sektor, ki sta do leta 1940 nenehno naraščala. Odstotek celotnega prebivalstva, ki je bil aktiven v sekundarnem sektorju, se je med letoma 1905 in 1940 skoraj podvojil (Honda, 1997, str. 260–261).

Tabela 1: Število zaposlenih in struktura po sektorjih med letoma 1872 in 1940

Leto	Primarni	Sekundarni	Terciarni	Skupaj (100 odstotkov)
1872	15.525.000 (72,6 odstotka)	n.a.	5.846.000 (27,4 odstotka)	21.371.000
1885	15.654.000 (70,1 odstotka)	n.a.	6.685.000 (29,9 odstotka)	22.339.000
1890	15.637.000 (67,8 odstotka)	n.a.	7.405.000 (32,2 odstotka)	23.042.000
1895	15.482.000 (65,3 odstotka)	n.a.	8.242.000 (34,7 odstotka)	23.724.000
1900	15.853.000 (65,0 odstotka)	n.a.	8.525.000 (35,0 odstotka)	24.378.000
1905	16.707.000 (69,5 odstotk)	3.729.000 (15,5 odstotka)	3.618.000 (15,0 odstotka)	25.061.000
1910	16.383.000 (67,1 odstotka)	4.089.000 (16,8 odstotka)	3.943.000 (16,1 odstotka)	25.475.000
1915	14.615.000 (62,5 odstotka)	4.884.000 (19,5 odstotka)	4.501.000 (18,0 odstotka)	26.305.000
1920	14.388.000 (55,3 odstotka)	6.274.000 (24,1 odstotka)	5.355.000 (20,6 odstotka)	27.260.000
1925	14.056.000 (52,4 odstotka)	6.324.000 (23,6 odstotka)	6.432.000 (24,0 odstotka)	28.105.000
1930	14.648.000 (52,1 odstotka)	6.151.000 (21,0 odstotka)	7.331.000 (26,1 odstotka)	29.619.000
1935	14.450.000 (48,7 odstotka)	6.811.000 (23,0 odstotka)	8.410.000 (28,3 odstotka)	31.211.000
1940	14.523.000 (47,7 odstotka)	8.212.000 (27,0 odstotka)	7.728.000 (25,3 odstotka)	32.500.000

Vir: prirejeno po Honda (1997).

Večji del povečanja v terciarnem sektorju so predstavljale komercialne dejavnosti, sledile so komunikacije in prevoz. Začetni visok odstotek terciarnih delavcev v 19. stoletju se pripisuje velikemu delu prebivalstva, ki se je ukvarjalo s storitvami, kot so gospodinjenje, zabava in

trgovina na drobno. Prehod Japonske iz pretežno kmetijske družbe v tisto družbo, v kateri se je več kot polovica prebivalstva ukvarjala z nekmetijskimi dejavnostmi, je pomenil tudi prerazporeditev delovne sile s podeželja v mesto. Absolutna in sorazmerna rast prebivalstva v mestih od leta 1891 do 1940 je prikazana v tabeli 2. V tem obdobju je namreč odstotek celotnega prebivalstva Japonske v mestih z 20.000 ali več prebivalci skočil z 9,4 na 37,6 odstotka oziroma se spremenil z manj kot desetine na več kot eno tretjino (Wilkinson, 1965, str. 37).

Tabela 2: Rast japonske urbane populacije med letoma 1891 in 1940

Leto	Urbano prebivalstvo	Celotno prebivalstvo	Odstotek urbanega prebivalstva
1891	3.812.000	40.719.000	9,36
1898	5.518.000	43.764.000	12,61
1903	6.748.000	46.732.000	14,44
1908	8.227.000	49.589.000	16,60
1913	8.920.000	53.363.000	16,71
1920	10.020.000	55.963.000	17,90
1925	12.823.000	59.737.000	21,47
1930	15.363.000	64.450.000	23,84
1935	22.582.000	69.254.000	32,61
1940	27.494.000	73.114.000	37,60

Vir: prirejeno po Honda (1997).

Hitra urbanizacija, ki ji je bila Japonska priča, je bila sprva spodbujena z nenadnim odpiranjem države v poznem 19. stoletju in širitvi mednarodne trgovine. Čeprav je bilo do leta 1920 po celotnem ozemlju več kot 400 mest, je šest velikih metropolitanskih središč predstavljalo polovico do dve tretjini mestnega prebivalstva predvojnega obdobja. Kasnejši val urbanizacije v 30. letih prejšnjega stoletja je posledica kmetijske krize 20. let prejšnjega stoletja in propada trga svile zaradi svetovne krize v 30. letih prejšnjega stoletja. Razseljeni delavci so se zgrinjali v glavna industrijska središča in se zaposlovali v rastoči industriji kemikalij, nafte, ladjedelništva in streliva (Wilkinson, 1965, str. 44–50).

Uporaba vse bolj izpopolnjene tehnologije v japonskih industrijskih panogah, ki temeljijo na znanosti, in rast storitvenih panog v začetku 20. stoletja sta zahtevali usposobljeno, disciplinirano in pismeno delovno silo. Štiriletno obvezno izobraževanje (leta 1907 se je povečalo na šest let) je bilo uvedeno leta 1872. Leto pozneje je bila stopnja vpisa v osnovno šolo 28,1-odstotna. Do leta 1883 je znašala 51 odstotkov, do leta 1910 pa kar 98 odstotkov (Honda, 1997, str. 263).

Tabela 3, ki je prikazana v nadaljevanju, je zbirka ocen stopenj pismenosti za predvojno obdobje. Za izračun so bile uporabljene stopnje dokončanja osnovne šole, ker je bilo predpostavljeno, da je za minimalno pismenost potrebnih štiri do pet let šolanja, za funkcionalno pismenost pa šest. Kasneje, v 20. letih prejšnjega stoletja, je bila dosežena skoraj univerzalna pismenost (Honda, 1997, str. 263).

Tako je Japonska s pomočjo delovne sile, urbanizacije in pismenosti do leta 1940 dosegla raven, ki je bila tedaj značilna za razvito državo. Vse večja kompleksnost proizvodnje in storitev je namreč zahtevala disciplinirano in pismeno delovno silo (Honda, 1997, str. 263).

Tabela 3: Ocenjene stopnje pismenosti za različne skupine med letoma 1897 in 1941

Leto	Vzorčna populacija	Delež pismenih (odstotek)
1897	Osaka – tovarniški delavci	21,5
1902	Osaka – naborniki	53,1
1907	Osaka – naborniki	66,1
1912	Osaka – naborniki	74,8
1925	Vsi naborniki	88,7
1933	Vsi naborniki	95,8
1941	Vsi naborniki	98,5

Vir: prirejeno po Honda (1997).

Po mnogih letih samozadostnosti in zaprtosti je v poznem 19. stoletju tudi Japonska začela s procesom preoblikovanja in prestrukturiranja. Sledila je vzoru zahodnih držav in uporabila imperializem in skozi industrializacijo ustvarila čvrsto gospodarstvo in družbo. Japonska je tako pričela svoj vzpon in postala je prva nezahodna država, ki je vzpostavila imperializem.

Vztrajno je širila svoje ozemlje in se vzpenjala na lestvici uspešnosti in moči. Po zmagi v sino-japonski vojni se je dokazala kot velesila med azijskimi državami, v začetku 20. stoletja pa je ponovno pokazala svojo moč v vojni proti Rusiji (Honda, 1997).

Japonska je dober primer, kako industrializacija spremeni državo in njeno gospodarstvo. Pred procesom industrializacije je bila namreč Japonska usmerjena v kmetijstvo in ni potrebovala močne proizvodne ekonomije, ki bi ohranjala stabilnost države. Sredi 19. stoletja je začel tako zasebni kot tudi javni sektor investirati v domača podjetja, kar je omogočilo proizvodnjo večjih količin dobrin in spodbujalo rast povpraševanja po dobrinah. Rast in investicije so tako vodile v povečanje akumulacije kapitala. Gospodarska rast je izhajala iz povečanja investicij in ne toliko iz izvozno naravnanih ukrepov. Dodatno ustvarjen kapital je vlada uporabila za investicije v izobraževalni sektor, ki je pozneje prispeval k izboljšanju socialne strukture gospodarstva. Izboljšali so se tudi pogoji za delovno silo države, kar je omogočal internaliziran trg dela. Slednji je spodbudil delovno silo, da je zvesta svojim podjetjem, in obratno. Gospodarstvo je tako dobilo močno iniciativo, da se prilagodi novim tehnologijam. Ta proces je Japonsko premaknil iz nizko produktivne agrikulturne države v produktivno proizvodno ekonomijo (Honda, 1997).

V drugi polovici 19. stoletja so se začeli razvijati zaibatsu; prvotno so bili družinska podjetja, ki so se specializirala za določene panoge. Zaibatsu je izraz, ki se nanaša na japonske industrijske konglomerate, ki so imeli ključno vlogo pri oblikovanju in razvoju japonskega gospodarstva pred drugo svetovno vojno. Njihov vpliv je bil izjemno pomemben, saj so prispevali k industrializaciji države, spodbujali razvoj ključnih sektorjev ter oblikovali podlago za nadaljnjo gospodarsko rast.

Postopoma so se ta podjetja preoblikovala v industrijske konglomerate, ki so prevzeli ključne sektorje, kot so finančne storitve, rudarstvo, proizvodnja in trgovina. Značilnosti zaibatsu so bile: tesna povezanost družinskih lastnikov, družinsko vodenje ter vertikalna in horizontalna integracija. Do leta 1925 so večino majhnih podjetij zdrobili monopoli velikih korporacij, ki so jih vodile izredno močne in bogate družine. Te velikanske korporacije, znane kot zaibatsu, so prevladoval v japonskem gospodarstvu do konca druge svetovne vojne. Zmoglјive družine zaibatsu so vključevale Mitsuis, Iwasakis (Mitsubishi), Yasudas in Kichizaemon Sumitomo. Konglomerat Mitsubishi je ustanovil Iwasaki Yataro, ki se je leta 1834 rodil v bližini Kochija na Shikoku. Družino Sumitomo, katere konglomerat je vključeval 600 podjetij, so sestavljali Sumitomo Corp, Sumitomo Heavy Industries, Sumitomo Bank, Sumitomo Chemical, Sumitomo Electric Industry, Sumitomo Trust in Banking, Sumitomo Rubber in NEC (Gerlach, 1997; Hays, 2014).

Sumitomo je v 17. stoletju ustanovil bojevnikiški menih Masatomo Sumitomo, ki je opustil samostansko življenje in odprl trgovino z zdravili in knjigarno, po pridobitvi rudnika bakra na otoku Shikoku pa se je poslovno osredotočil na baker (Hays, 2014).

Zaibatsu so igrali ključno vlogo pri industrializaciji Japonske in njenem prehodu v sodobno gospodarstvo. Imeli so obsežen vpliv na politiko, financiranje in upravljanje industrije. Sodelovali so pri oblikovanju industrijskih politik, zagotavljali finančno podporo za nove projekte, vzpostavljali poslovne vezi in trgovske odnose ter usmerjali izobraževanje in razvoj. S svojo koncentracijo moči so oblikovali podlago za hitro rast japonskega gospodarstva (Addicott, 2017).

Zaibatsu so imeli tudi pomemben vpliv na japonsko družbo. Njihova moč je bila pogosto povezana s politično in socialno elito, kar je pripeljalo do kritik glede koncentracije moči in neenakosti. Vendar pa so prispevali tudi k ustvarjanju delovnih mest, dvigu življenjskega standarda ter napredku in tehnološki inovativnosti. Po drugi svetovni vojni je oblast razglasila razpustitev zaibatsu, po tem pa so se nekatera podjetja preoblikovala v manj centralizirane in bolj razpršene oblike, kot je keiretsu. Kljub temu pa so nekatera podjetja še vedno ohranila vpliv zaibatsu in še naprej igrala pomembno vlogo v japonskem gospodarstvu (Addicott, 2017).

2.3 Gospodarske spremembe na Japonskem v 50. letih 20. stoletja

Na krilih liberalizacije trgovine so se pojavili novi trgovci, medtem ko so dolgoletni trgovci na debelo v Tokiu in Osaki izgubili monopol nad distribucijo blaga. Takšen razvoj dogodkov je mogoče povezati z izvajanjem liberalizacije trgovine, devalvacijo valut, reformo distribucijskega sistema in regulativno reformo hkrati. Čeprav je gospodarstvo države postalo kaotično, so te velike spremembe postavile temelje za hitro posodobitev japonskega gospodarstva (Hays, 2014).

V obdobju po podpisu mirovne pogodbe iz San Francisca (1952) so nova podjetja, imenovana keiretsu, nastala iz drobcev zaibatsuja, ki so ostali po odhodu zavezniških okupacijskih sil. Mnoge od teh organizacij obstajajo še danes, nekatere celo s svojimi starimi finančnimi institucijami na čelu. Namesto da bi bila v lasti in upravljanju ene same družine, pa je lastništvo teh podjetij prešlo na posamezne delničarje. Keiretsu so bile veliko ohlapnejše organizacije podjetij in niso imele enake piramidalne strukture kot zaibatsu. Vendar pa so imeli keiretsu v drugi polovici 20. stoletja še vedno velik vpliv na japonsko gospodarsko in vojaško politiko (Addicott, 2017).

Keiretsu so predstavljale pomemben del japonske hitre gospodarske rasti v tem obdobju. Podjetja, ki so se strinjala z ustanovitvijo keiretsuja, so imela koristi od vzajemnega lastništva delnic, kar jim je omogočilo, da so pridobila finančno moč in mrežo podpore, s pomočjo teh pa so prekašali tuja in domača podjetja (Addicott, 2017).

2.4 Japonski model gospodarske rasti

Japonska je bila prva nezahodna država, ki je uspešno izpeljala proces industrializacije, nato pa so sledili tipični stebri razvoja: makroekonomska stabilnost, človeški kapital in ekonomska infrastruktura (Kimura, 2009).

Japonsko gospodarstvo je šlo skozi obdobje Meiji, katerega začetki segajo v leto 1868, in gradilo moderno ekonomijo pod gesloma strategij »*fukoku kyohei*« (kar pomeni bogata država, močna vojska) in »*shokusan kogyo*« (kar pomeni promoviranje industrij). V prvi svetovni vojni se je Japonska bojevala na strani Antante, vendar se je v 30. letih 20. stoletja obrnila k drznemu militarizmu, v letu 1937 začela dolgotrajno vojno s Kitajsko in kasneje ob koncu druge svetovne vojne končala z brezpogojno predajo. Vojna je povzročila popolno uničenje, kar je Japonsko prisililo, da začne znova na vseh ravneh gospodarstva. Da se je proizvodnja vrnila na raven pred vojno, je trajalo skoraj 10 let. Država je med letoma 1955 in 1973 dosegala enormno gospodarsko rast in postala drugo največje gospodarstvo sveta (Kimura, 2009).

Japonska nam je pokazala, da je makroekonomska stabilnost bistvena za gospodarski razvoj. V primeru Japonske je bilo najpomembnejše upravljanje tujih valut in plačilne bilance, zato je bilo treba izvajati zelo strog nadzor. Podobno kot današnje najmanj razvite države se je tedaj Japonska soočala z resnim pomanjkanjem človeškega kapitala, gospodarske infrastrukture in drugimi neugodnimi gospodarskimi in socialnimi razmerami v zvezi z gospodarskim razvojem. Japonska ni bila povsem nepripravljena, saj je nekaj razvojnih izkušenj nabrala že pred drugo svetovno vojno. Vendar stopnja pripravljenosti še zdaleč ni bila ustrezna, da bi na novo industrializirano gospodarstvo preskočilo na polno industrializacijo. Za gospodarsko rast Japonske je bilo pomembno tudi učinkovito izkoriščanje globalizacije. Uvajanje tujih tehnologij z nakupi tehnologije in uvozom naprednih industrijskih strojev je bilo ključnega pomena za uspešno industrializacijo Japonske. Odpiranje prosti trgovini je v kratkem času delovalo kot verodostojen povod za povečanje konkurenčnosti zasebnega sektorja. Navdušenje birokratov in politikov nad industrijskim razvojem je bilo verjetno resnično, vendar se industrijska politika, zlasti glede

omejevanja števila podjetij in spodbujanja dogovarjanja, ni obnesla. Industrializacija je bila uspešna, ko je zasebna dinamičnost preglasila prvotni namen vlade (Kimura, 2009).

2.5 Makroekonomska stabilnost

Makroekonomska stabilnost je nedvomno bistvenega pomena za stabilen gospodarski razvoj, zato je Japonska veliko pozornosti namenila makroekonomski stabilnosti in politikam.

V drugi polovici 40. let prejšnjega stoletja je bilo makroekonomsko stanje slabo: zaradi zmanjšanja kapitala je prišlo do motenj v dobavah blaga, demilitarizacije dejavnosti ter pomanjkanja surovin in opreme, kar je pomenilo izjemno resno situacijo. Te težave so skupaj z izgubo nadzora nad denarno disciplino povzročile tipično povojno hiperinflacijo: potrošniške cene so se v tistem obdobju med koncem vojne in aprilom 1949 povečale za 80-krat, veleprodajne cene pa za 61-krat. Japonska, ki so jo okupirale zavezniške sile, je leta 1949 sprejela načrt gospodarske stabilizacije, t. i. »Dodge Line«. Ta načrt je uvedel tako disciplino uravnoveženega državnega proračuna kot tudi režim stabilnega deviznega tečaja, kjer je 1 ameriški dolar (v nadaljevanju USD) enak 360 jenom (Kimura, 2009).

Zaradi hudega pomanjkanja deviz se je nadaljevalo zelo strogo upravljanje mednarodne trgovine po zakonu o deviznem nadzoru (december 1949) in zakonu o tujem kapitalu (maj 1950). Mednarodna trgovina je bila načeloma prepovedana do leta 1951, ko je Japonska ponovno postala neodvisna in je svobodno določala lastne carine in vzpostavila nov carinski sistem. Na podlagi novo zastavljenih reform sta bila ustanovljena sistema avtomatske alokacije sredstev (angl. automatic fund allocation system – AFA) in alokacije sredstev (angl. fund allocation system, v nadaljevanju FA). Sistem FA je veljal za večino končnih in vmesnih proizvodov ter materialov – uvozniki so morali od ministra za mednarodno trgovino in industrijo pridobiti kvoto tuje valute, da so se lahko obrnili na devizne banke za odobritev uporabe tujih valut (Kimura, 2009).

Japonska je leta 1953 začasno pristopila k Splošnemu sporazumu o carinah in trgovini (angl. the General Agreement on Tariffs and Trade – GATT), kot članica pa je bila sprejeta leta 1955. Normalna mednarodna trgovina je bila dokončno vzpostavljena po objavi smernic za trgovino in liberalizacijo menjave leta 1960 (Kimura, 2009).

Zunanje okolje za Japonsko se je dokončno normaliziralo v začetku 60. let 20. stoletja. Japonska je postopoma začela beležiti visoke stopnje domačega varčevanja, ki so omogočile visoke stopnje naložb. Zaradi omejenih možnosti zadolževanja v tujini je bilo treba uskladiti

domače varčevanje in investicije. Upravljanje deviznih rezerv in plačilne bilance je bilo še vedno težavno. Do sredine 60. let 20. stoletja je bila Japonska vedno v nevarnosti pomanjkanja tuje valute v okviru režima fiksnega menjalnega tečaja. Ko se je gospodarstvo okrepilo, se je pojavil trgovinski primanjkljaj in vlada je morala umiriti gospodarstvo z uvedbo recesijskih politik (Kimura, 2009).

2.6 Razvoj človeškega kapitala

Med letoma 1940 in 1960 je japonsko prebivalstvo dosegalo zadovoljive ravni osnovne izobrazbe, vendar država še ni imela dobro vzpostavljenega sistema sekundarne in terciarne izobrazbe. Za doseg zadovoljive ravni izobrazbe večine prebivalstva je potrebovala 25 let oziroma do 70. let 20. stoletja. Jasno je, da je bil pomen visoke izobrazbe v povojnem obdobju drugačen kot danes, vseeno je možno reči, da je kvantitativna ekspanzija Japonskega izobraževalnega sistema pripomogla k uspešni industrializaciji države (Kimura, 2009).

Miyazawa (2011) je opravil raziskavo človeškega kapitala na Japonskem in naredil popis prebivalstva in zaposlene delavce razvrstil po sektorjih. Japonsko gospodarstvo je razdelil na kmetijski in nekmetijski sektor, da bi raziskal vlogo človeka v 50. in 60. letih prejšnjega stoletja. Povprečno število let šolanja se je za nekmetijske delavce povečalo hitreje kot pri drugih zaposlenih. Po drugi svetovni vojni so namreč vlogo izobraževanja prevzele poklicne srednje šole in ta trend ustreza dokumentiranemu povečevanju v letih šolanja. Hkrati so številne univerze ustanovile tehnične fakultete.

2.7 Ekonomska infrastruktura

Japonska se je v povojnem obdobju soočala s pomanjkanjem gospodarske infrastrukture. Zmožnosti zadolževanja v tem obdobju in času so bile omejene, poleg tega so bila javno–zasebna partnerstva še nepoznana. S tem so vse investicije v ekonomsko infrastrukturo zapadle na stran vlade. Vlada je tako investirala iz proračuna, nudila pa je tudi posojila (angl. fiscal investment and loan programme, v nadaljevanju FILP) (tabela 4) (Kimura, 2009).

Enako pomemben je bil tudi davčni sistem. Kot je prikazano v tabeli 4, so se davčne obremenitve v obdobju visoke gospodarske rasti ohranile na manj kot 20 odstotkih (Yoshioka in Kawasaki, 2016).

Tabela 4: Višina davčne obremenitve v odstotkih

	1955	1960	1965	1970	1975	1980
Davčni prihodki/ nacionalni dohodek	19,2	19,2	18,4	19,3	18,9	22,8
Prispevek za socialno varnost/ nacionalni dohodek	3,3	3,6	5,0	5,4	7,5	9,1
Prenos socialne varnosti/ nacionalni dohodek	5,4	4,5	5,9	5,8	9,5	12,5
Javni izdatki/BDP	18,0	15,2	17,2	15,6	19,3	19,3
Splošni proračun/BDP	11,8	10,4	11,0	10,9	13,7	17,7
FILP/BDP	3,5	3,7	5,3	5,0	6,9	7,4
FILP/Splošni proračun	29,2	35,9	47,7	46,4	50,6	41,7

Vir: prirejeno po Yoshioka in Kawasaki (2016).

Kljub načelu uravnoteženega proračuna z nizkim davčnim bremenom je visoka gospodarska rast samodejno prinesla povečanje prihodkov, kar je vladi omogočilo nenehno povečevanje odhodkov. Vlada je večino namenila višanju plač javnih uslužbencev, izdatkom za obrambo in subvencijam (Yoshioka in Kawasaki, 2016, str. 25).

Med letoma 1953 in 1966 je poleg lastnih država prejela posojila Svetovne banke, večino teh je preusmerila v elektrarne, jeklarne, izgradnjo avtocest in omrežja hitrih vlakov. Vlada je v letu 1951 ustanovila Japonsko razvojno banko (angl. The Japan Development Bank, v nadaljevanju JDB), ki je zagotavljala dolgoročna posojila za razvoj, večina teh pa je bila porabljena za energetske sektor in morski transport (Kimura, 2009; Jortner in drugi, 2007).

FILP, ki so ga pogosto imenovali drugi državni proračun, je igral pomembno vlogo pri vezavi socialnih prihrankov na socialne naložbe. Kot je prikazano v tabeli 5, so finančna sredstva FILP v glavnem izhajala iz akumuliranih sredstev javnega pokojninskega sistema, poštnih prihrankov in poštnega življenjskega zavarovanja. Poštni prihranki so bila sredstva, ki jih je vlada porabila za prebivalstvo. Leta 1955 se je obseg FILP povečal s 300 milijard jenov (približno 30 odstotkov splošnega proračuna) na 10 bilijonov jenov leta 1975 (50 odstotkov splošnega proračuna) (Yoshioka in Kawasaki, 2016, str. 25).

Tabela 5: Struktura davčne porabe in posojil po virih in porabah (v odstotkih)

	1955	1960	1965	1970	1975	1980
Viri						
Posebni račun	17,1	4,3	3,4	2,9	0,7	0,1
Skrbniški sklad predsedstva, od tega:	52,3	56,3	65,6	71,1	84,4	84,1
– Poštni prihranki	34,2	21,4	23,4	31,6	41,6	38,2
– Pokojninski sklad	9,6	12,7	23,2	25,8	21,6	16,0
– Zbiranje ipd.	8,5	22,2	19,0	13,7	21,2	29,9
Poštni sklad življenjskega zavarovanja	15,6	18,9	6,8	11,0	10,8	8,2
Obveznice z državnim jamstvom	15,0	20,5	24,1	15,1	4,2	7,6
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Uporaba						
Nastanitev	13,8	12,8	13,9	19,3	21,4	26,2
Izboljšanje bivalnega okolja	7,7	9,3	12,4	11,6	16,7	14,1
Zdravje in blaginja	2,1	1,8	3,6	2,8	3,4	3,5
Izobraževanje	4,5	3,5	3,1	2,2	2,9	4,4
Mala in srednje velika podjetja	8,1	12,8	12,6	15,4	15,6	18,7
Kmetijstvo in ribištvo	8,9	7,1	7,2	5,0	4,1	4,9
Delna vsota	45,1	47,2	52,8	56,4	64,1	71,8
Nacionalno varstvo zemljišč	7,7	6,5	3,1	1,6	1,2	1,7
Ceste	3,7	3,6	7,9	8,6	8,0	5,7
Transport in komunikacije	12,2	14,1	13,9	13,2	12,7	9,6
Lokalni razvoj	8,5	7,1	7,0	4,0	3,3	2,6
Delna vsota	32,1	31,3	31,9	27,4	25,2	19,6
Ključne panoge	15,8	13,6	7,8	5,7	3,0	3,0
Trgovinsko in gospodarsko sodelovanje	7,0	7,9	7,5	10,6	7,7	5,6
Delna vsota	22,8	21,5	15,3	16,3	10,7	8,6
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Vir: prirejeno po Yoshioka in Kawasaki (2016).

Poudarek je bil na posojilih za ključne panoge, kot sta ladjedelništvo in energetika, povečala pa so se tudi posojila za stanovanja, posojila malim in srednje velikim podjetjem ter infrastrukturi.

2.8 Industrijska politika Japonske

V nadaljevanju predstavljam kronološki razvoj industrijske politike v povojnem obdobju Japonske in izpostavljam glavne deležnike japonskega razvoja. Slednjega delim na tri časovna obdobja, zaznamovana z letnicami: 1945–1960, 1960–1973 in 1973–2000.

2.8.1 Obdobje 1945–1960

To je obdobje, v katerem je japonsko gospodarstvo rekonstruiralo svojo ekonomijo po uničujočem porazu v drugi svetovni vojni. Leta 1946 je proizvodni indeks dosegal le petino predvojnega bogastva, medtem ko je bila četrtna nacionalnega bogastva izgubljena v vojni. Ostale države so močno oteževale in preprečevale mednarodno menjavo. Da bi se ohranilo stabilnost gospodarstva in zagotovilo hrano, je vlada nadaljevala s kontrolnimi in regulativnimi ukrepi vojnega obdobja. Ti ukrepi so bili tipizirani s sistemi prednostne proizvodnje (angl. Priority Production System, v nadaljevanju PPS). Sistemi so nameravali začeti rekonstrukcijo in obnovo s koncentriranjem virov in kapitala v dve ključni industriji: premogovno in jeklarsko. Premog je bil takrat edini naravni vir, ki je bil na voljo, v močno povečani proizvodnji premoga pa je nastalo ozko grlo – pomanjkanje jekla. S PPS ukrepi je bila skoraj celotna proizvodnja premoga preusmerjena v jeklarsko industrijo. Upali so, da se bo s ponavljanjem tega procesa proizvodnja jekla in premoga povečala, kar bi sčasoma oživilo tudi ostale industrije (Okuno-Fujiwara, 1991; Swenson-Wright, 2005).

Direktna vladna regulacija gospodarstva, predstavljena s PPS-sistemi, se je nadaljevala tudi v 50. letih prejšnjega stoletja, vendar z manj direktne kontrole proti koncu obdobja. Da se je vlada odločila za take ukrepe, lahko pripišemo trem glavnim razlogom. Prvič, povojna situacija je vplivala na povečanje vlaganj v rekonstrukcijo, Japonska pa si vse do poznih 50. let prejšnjega stoletja ni povsem opomogla, zato je bila nujno potrebna oblika vladne pomoči (še vedno je bila omejena mednarodna menjava, v kmetijskem sektorju je nastala večja vrzel brezposelnosti). Drugič, vlada je imela na voljo več načinov, s katerimi je nadzirala in uveljavljala direktne regulatorne ukrepe. Dostop do tujih trgov je bil ključen za podjetja, ki so za svoje delovanje potrebovala tuje surovine, nadalje pa tudi za izgradnjo infrastrukture ter za ohranjanje licenc tehnološko naprednih mednarodnih podjetij. Tretjič, potem ko je mednarodna politika razrešila zaibatsu podjetja (družinske korporacije, ki so prevladoval v predvojnem obdobju), se je vpliv vlade še povečal. To obdobje japonskega gospodarstva zaznamuje industrijska politika, ki je z direktnim nadzorom in regulacijo usmerjala ekonomske aktivnosti zasebnega sektorja (Okuno-Fujiwara, 1991).

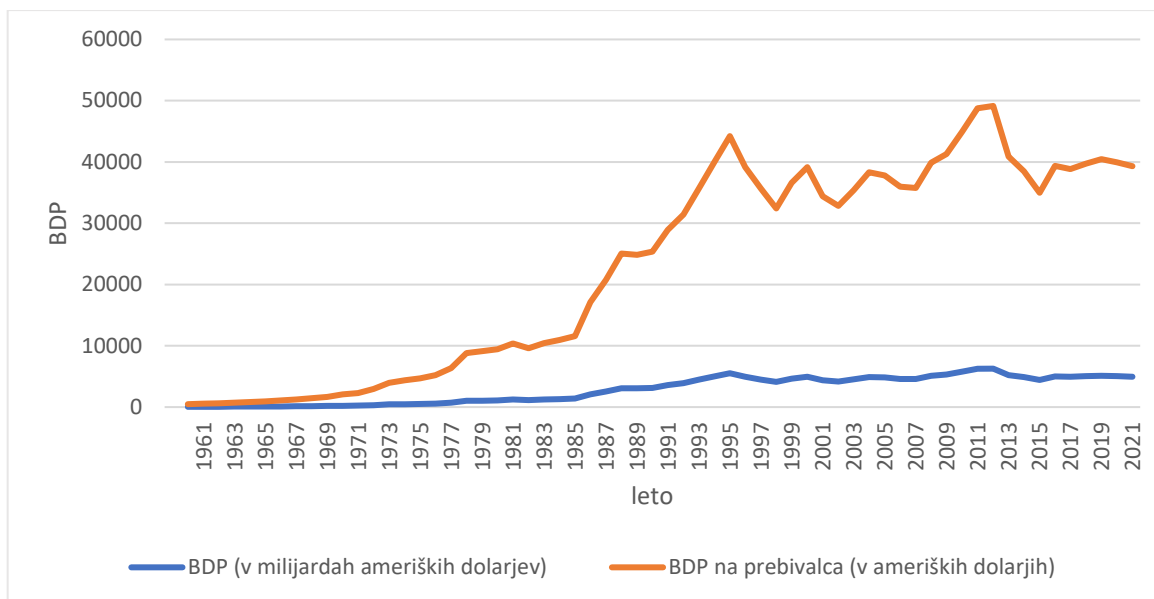
2.8.2 Obdobje 1960–1973

Za to obdobje japonskega gospodarstva je značilna hitra rast oziroma razcvet japonske industrijske politike. Struktura gospodarstva se je drastično spremenila in prešla iz kmetijskega v proizvodni sektor ter od lahke industrije (npr. tekstilna) v težko industrijo (npr. jeklarska, kemična, avtomobilska industrija ...). To preobrazbo je pospešil povečan izvoz produktov težke industrije. Leta 1960 je vlada sprejela načrt trgovinske in devizne liberalizacije (angl. Plan for Trade and Foreign Exchange Liberalization). Ministrstvo za mednarodno menjavo in industrijo (angl. The Ministry of International Trade and Industry, v nadaljevanju MITI) je z ukrepi, kot so trgovinska zaščita, davčne olajšave in subvencije različnih oblik, kapital usmerjalo v ključne industrije. Te dejavnosti so bile izbrane po treh kriterijih: rast produktivnosti, dohodkovna elastičnost in zaposlovanje. Panoge, ki so obetale visoko rast produktivnosti, za katere je bila značilna velika dohodkovna elastičnost povpraševanja in, ki so imele številne sorodne panoge, katerih rast bi spodbujala zaposlovanje, so prejele pomoč na podlagi raznovrstnih ukrepov (Okuno-Fujiwara, 1991).

Kljub temu da so industrije, kot so avtomobilska, proizvodnja elektronike in jeklarska industrija, uspele močno povečati izvoz, ta uspeh ne gre pripisati le vladni pomoči in njenim ukrepom. Z liberalizacijo menjave in kapitala je vlada izgubila številne vzvode za posege v zasebnem sektorju. To obdobje je tako najbolje opisati kot strateško usmerjeno industrijsko politiko (Okuno-Fujiwara, 1991).

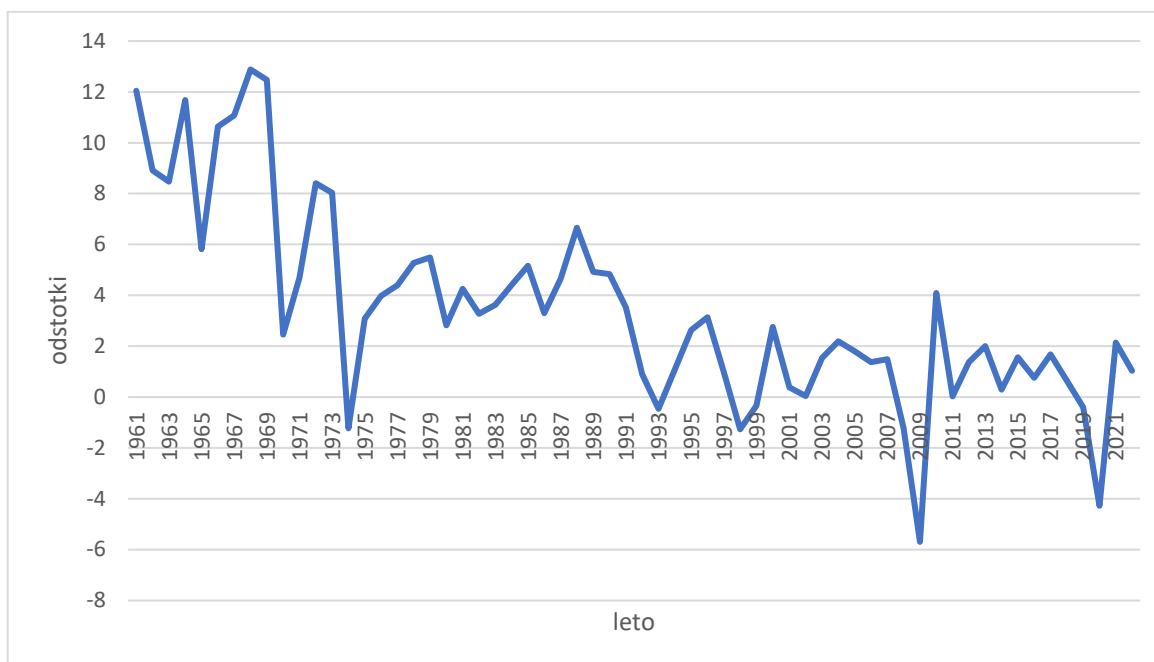
Na slikah 1, 2 in 3 so prikazani osnovni gospodarski kazalniki Japonske od leta 1960 dalje. Kot je razvidno s slike 1, je BDP Japonske med letoma 1960 in 2021 strmo naraščal, na sliki 2 pa je prikazana rast BDP (v odstotkih) med letoma 1961 in 2021, ki je največjo vrednost dosegla leta 1968, najnižjo pa leta 2009. Na sliki 3 je prikazana letna stopnja inflacije (v odstotkih) med letoma 1960 in 2021, ki je dosegla vrh leta 1974 (The World Bank, 2023).

Slika 1: Realni BDP (v milijardah USD) in realni BDP na prebivalca (v USD) v obdobju med letoma 1960 in 2021

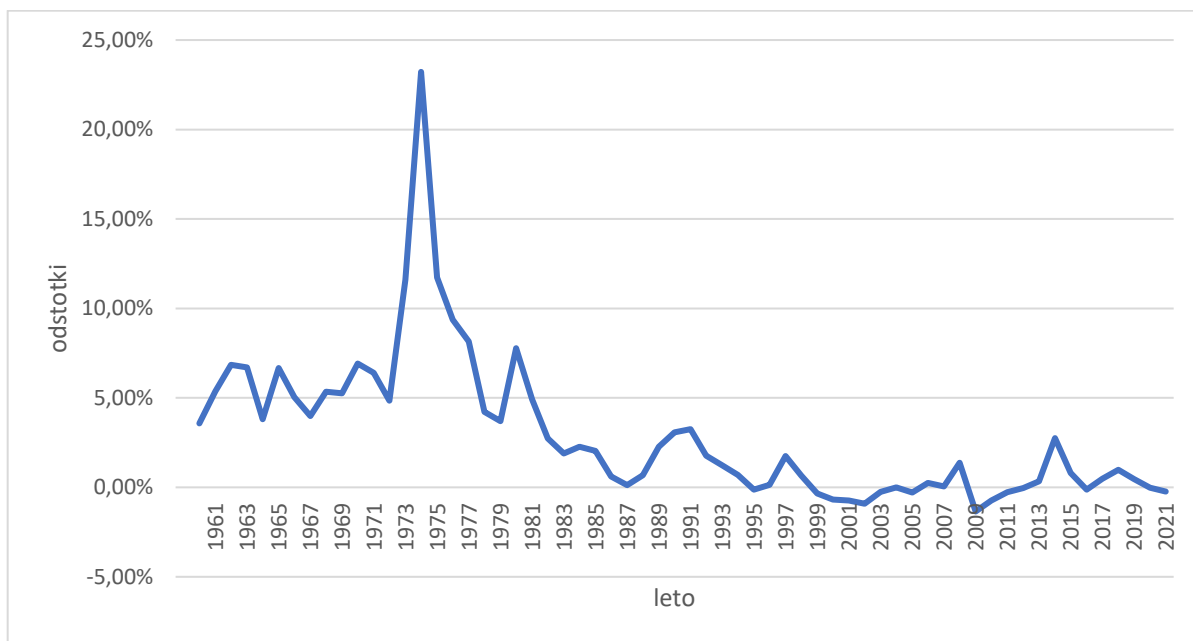
Vir: lastno delo na podlagi The World Bank (2023).

Slika 2: Stopnja rasti realnega BDP (v odstotkih) med letoma 1961 in 2021

Vir: lastno delo na podlagi The World Bank (2023).

Slika 3: Letna stopnja inflacije (v odstotkih) med letoma 1960 in 2021

Vir: lastno delo na podlagi The World Bank (2023).

2.8.3 Obdobje 1973–2000

V tem obdobju je japonsko gospodarstvo doživelo drastične tako zunanje kot notranje strukturne spremembe. Končalo se je obdobje fiksne menjalnega tečaja, med letoma 1973 in 1974 so se početrile cene nafte, napačno zastavljeno upravljanje domače monetarne politike pa je stopnjo inflacije močno povzdignilo. Leta 1974 se je brezposelnost podvojila, realna stopnja rasti pa je prvič v povojnem obdobju dosegala negativne številke. Zaradi zvišanja vrednosti jena in zvišanja cen nafte so trpele številne industrije, ki so neposredno povezane z uvozom nafte in izvozom izdelkov. Po izboljšanju stanja po prvem naftnem šoku je sledilo še eno zvišanje vrednosti jena na mednarodnih trgih (kar za izvozno naravnano gospodarstvo običajno pomeni negativne posledice). Kriza v posameznih sektorjih, kot so avtomobilska industrija, jeklo, ladjedelništvo, kemikalije in elektronika, se je le še poglobila. Sekundarni sektor (predelovalne dejavnosti, gradbeništvo in rudarstvo) se je do leta 1970 razširil na 35,6 odstotka delovne sile. Konec 70. let prejšnjega stoletja pa se je japonsko gospodarstvo začelo odmikati od težke predelovalne industrije v terciarni sektor. V 80. letih prejšnjega stoletja so števila delovnih mest maloprodaje, financ, zavarovalništva, nepremičnin in prometa hitro naraščala, medtem ko je zaposlovanje v sekundarnem sektorju ostalo stabilno. Terciarni sektor se je povečal s 47 odstotkov delovne sile v letu 1970 na 59,2 odstotka v letu 1990 (Komiya in Yasui, 1984; Okuno-Fujiwara, 1991).

Zahteve in potrebe po javni pomoči so postale vse nujnejše. Stopnja akumuliranega javnega dolga je nevzdržno naraščala, fiskalna pomoč je bila opuščena, uveljavljati so se pričele mikropolitike prilagajanja (Okuno-Fujiwara, 1991).

Industrijska politika začetka tega obdobja je bila usmerjena v pomoč prizadetim panogam, ki so trpele zaradi prej opisanih strukturnih reform. Ukrepi in strategije MITI so se pričeli usmerjati v investicije v raziskave in razvoj zasebnega sektorja, kar nekateri avtorji opisujejo kot korektivno politiko (Okuno-Fujiwara, 1991).

V začetku so bili primarni vir financiranja raziskav in razvoja zasebniki, kar potrjuje dejstvo, da je leta 1987 le 19,9 odstotka investicij v raziskave in razvoj financirala vlada (Okuno-Fujiwara, 1991). Ugotavljam, da je ta odstotek relativno nizek v primerjavi z ostalimi razvitimi državami. Razlog za to lahko najdemo tudi v dejstvu, da je japonska vlada v povojnem obdobju izredno malo vlagala v razvoj obrambe in vojske, kamor navadno sodi velik delež investicij pri razvitih državah.

Med pomembne ukrepe japonske industrijske politike so sodili, kot sem že omenil, direktna finančna pomoč in davčne olajšave, ki jih je določila vlada. Razporejanje finančnih virov prioriteten sektorjem prek programov FILP in JDB je bilo usmerjeno v ekonomsko infrastrukturo, največ v energetske in transportni sektor. V času, ko proizvodne panoge niso dobile zadostne vladne pomoči, je ta prišla iz financiranja zasebnih bank (Park, 2011).

Pomemben vpliv je imela tudi davčna reforma iz leta 1951, ki je omogočala davčne olajšave za podjetja in korporacije pri nakupih in vlaganju v določene tipe mehanizacije in tehnologije. To je še dodatno spodbudilo pritok tujega kapitala in investicij v panoge, povezane z visoko tehnologijo (Park, 2011).

Po drugi svetovni vojni je Japonska že imela velik bazen majhnih in srednje velikih podjetij, vendar je bil razkorak med njimi in velikimi korporacijami opazen predvsem na področju tehnologije sposobnosti upravljanja. Majhna podjetja so mnogo težje dostopala do tujega kapitala in tehnologij. Na trgu dela je tako nastala velika razlika na področjih človeškega kapitala, plač in delovnih razmerij. Manjša podjetja niso mogla nuditi vseživljenjske zaposlitve, ki so jo omogočala velika podjetja, zato je vlada uvedla promocijske politike finančne ureditve, dobrih upravljalnih praks in modernizacijskih shem, katerih so bila deležna manjša podjetja. Sčasoma se je tako izboljšala konkurenčnost manjših podjetij, s tem pa tudi razlike na trgu dela. Prav razvoj in napredek manjših podjetij sta pomenila izvor

mednarodne konkurenčnosti in omogočila dostop do ostalih azijskih trgov v 70. letih prejšnjega stoletja (Kimura, 2009).

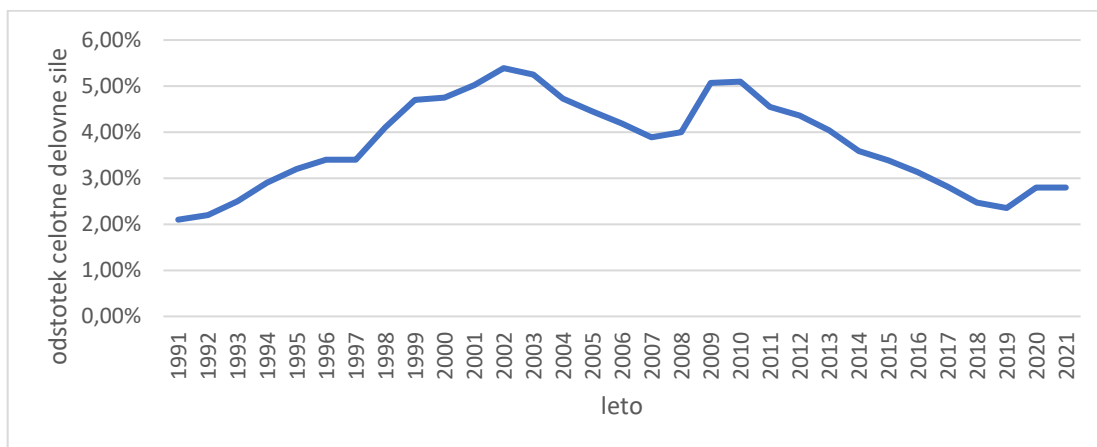
V treh desetletjih gospodarskega razvoja po letu 1960 je Japonska zanemarila obrambne izdatke in tako omogočila hitro gospodarsko rast, pogosto imenovano japonski povojni gospodarski čudež. S povprečno stopnjo rasti 10 odstotkov v 60. letih prejšnjega stoletja, pet odstotkov v 70. letih prejšnjega stoletja in štirimi odstotki v 80. letih prejšnjega stoletja se je Japonska uspela vzpostaviti in ohraniti kot drugo največje svetovno gospodarstvo (med letoma 1978 in 2010, ko jo je presegla Ljudska republika Kitajska). Do leta 1990 je bil dohodek na prebivalca na Japonskem enak ali višji kot v večini držav na Zahodu (Flath, 2017; Sokolov in drugi, 2020).

V drugi polovici 80. let prejšnjega stoletja so naraščajoče cene delnic in nepremičnin povzročile ekonomski mehurček japonskega gospodarstva, ki ga je podprla Japonska centralna banka. Gospodarski mehurček se je nepričakovano končal, ko se je borza v Tokiu v letih 1990–1992 zrušila, cene nepremičnin pa so dosegle vrh leta 1991. Rast na Japonskem je bila v 90. letih prejšnjega stoletja za 1,5 odstotne točke počasnejša od rasti v drugih večjih razvitih gospodarstvih, kar je povzročilo pojav izraza »izgubljeno desetletje«. Po še desetletju nizke stopnje rasti se je izraz pretvoril v »izgubljenih 20 let« (Latorre in Hosoe, 2016).

Vrhunec japonske gospodarske moči v povojnem obdobju se je zgodil zaradi edinstvenega sodelovanja in usklajevanja med vlado in zasebnim sektorjem. V zgodnjih 90. letih prejšnjega stoletja je bila Japonska gospodarsko vodilna v vzhodni Aziji zaradi izjemnih gospodarskih dosežkov in edinstvenega pristopa gospodarskega razvoja. Leta 1997 pa je azijska finančna kriza napovedala konec tega razvojnega pristopa. Številne vzhodnoazijske države, ki so trdile, da posnemajo japonski model, je ta finančna kriza uničila in razkrila številne pomanjkljivosti japonskega ekonomskega modela (Chiou, 2018).

Slika 4 prikazuje stopnjo brezposelnosti v odstotkih celotne delovne sile med letoma 1991 in 2021 (The World Bank, 2023), v tabeli 6 pa je prikazan povzetek industrijske politike Japonske od leta 1945 do 2000, kjer so navedene glavne značilnosti ter glavni dosežki posameznega obdobja.

Slika 4: Stopnja brezposelnosti (v odstotkih celotne delovne sile) med letoma 1991 in 2021

Vir: lastno delo na podlagi The World Bank (2023).

Tabela 6: Povzetek industrijske politike Japonske od leta 1945 do 2000

Obdobje	Značilnosti	Glavni dosežki
1945–1960	– obnova gospodarstva po uničujočem porazu v drugi svetovni vojni – nizek proizvodni indeks – v vojni izgubljena četrtna nacionalnega bogastva – omejena mednarodna menjava	– direktni nadzor in regulacija prek sistemov PPS za ohranjanje stabilnosti gospodarstva – koncentriranje virov in kapitala v premogovno in jeklarsko industrijo
1960–1973	– razcvet industrijske politike – prehod iz kmetijskega v proizvodni sektor ter od lahke v težko industrijo	– povečanje izvoza produktov težke industrije – sprejem načrta trgovinske in devizne liberalizacije – usmeritev kapitala v ključne panoge prek različnih ukrepov (trgovinska zaščita, davčne olajšave, subvencije) – naraščanje BDP in BDP na prebivalca, najvišja vrednost rasti BDP leta 1968 (japonski povojni gospodarski čudež)

se nadaljuje

Tabela 7: Povzetek industrijske politike Japonske od leta 1945 do 2000 (nad.)

1973–2000	– drastične strukturne spremembe gospodarstva – konec obdobja fiksnega menjalnega tečaja – počtetverjene cene nafte – močno povišana stopnja inflacije – višja brezposelnost – negativna realna stopnja rasti – razširitev sekundarnega sektorja, kasneje razširitev terciarnega sektorja – naraščajoče cene delnic in nepremičnin – zrušenje borze v Tokiju – azijska finančna kriza	– pomoč prizadetim panogam (direktna finančna pomoč in davčne olajšave) – investicije v raziskave in razvoj zasebnega sektorja – uvedba promocijske politike finančne ureditve, dobrih upravljalnih praks in modernizacijskih shem za manjša podjetja – sodelovanje in usklajevanje med vlado in zasebnim sektorjem

Vir: lastno delo.

3 JAPANSKO GOSPODARSTVO V 21. STOLETJU

3.1 Makroekonomski razvoj Japonske v 21. stoletju

Glede na BDP na prebivalca od leta 2001 do leta 2010 je Japonska še vedno uspela preseči Evropo in Združene države, leta 2010 pa je Kitajska prehitela Japonsko na lestvici največjih svetovnih gospodarstev in jo izrinila z drugega mesta. To je bil odraz japonske dolgotrajne gospodarske stagnacije od zgodnjih 90. let prejšnjega stoletja in politične nestabilnosti v tem obdobju. Japonske korporacije so se soočile z močno gospodarsko konkurenco južnokorejskih in kitajskih kolegov, kjer so druge azijske države postopoma dohitele prednosti japonskih podjetij na področju visoke tehnologije, elektronike in raziskav in razvoja. Na čezmorskih trgih so se japonska podjetja začela soočati tudi z veliko konkurenco tujih podjetij s prednostmi, kot so nižji stroški ter prožnejše in agresivnejše tržne strategije (Latorre in Hosoe, 2016; Chiou, 2018).

Po skoraj desetletju politične nestanovitnosti v začetku 21. stoletja je premierski stolček zasedel Shinzo Abe, vodja liberalno-demokratske stranke (angl. Liberal Democratic Party – LDP) in začel utirati pot japonski gospodarski oživitvi. Takrat je japonsko gospodarstvo desetletja trpelo zaradi kronične deflacije in nizke gospodarske rasti. Abejeva administracija

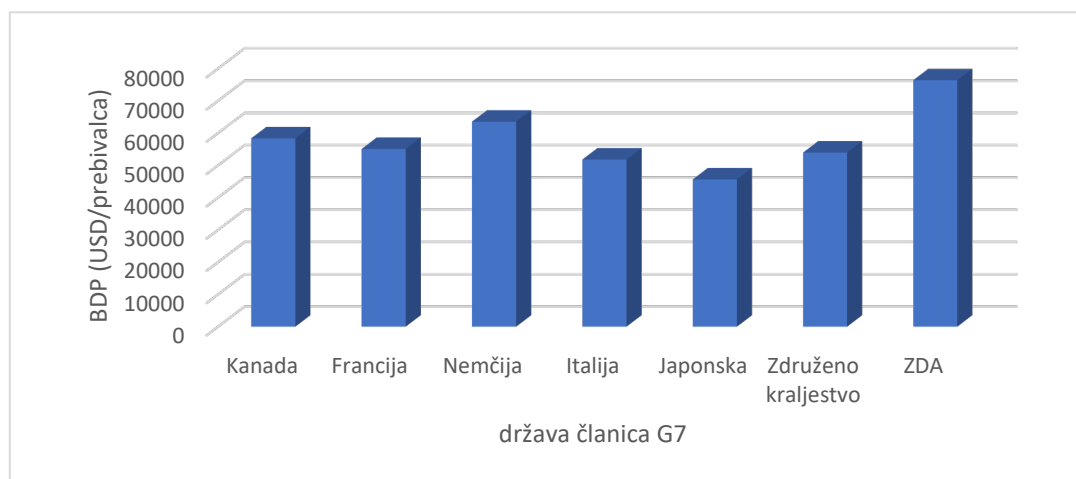
je leta 2013 začela tako imenovano »abonomiko«, sestavljeno iz »treh puščic« – fiskalnih spodbud, monetarnega sproščanja in strukturnih reform. Ta pobuda je bila namenjena spodbujanju gospodarstva, reševanju perečih izzivov in oživitvi pretekle slave Japonske. S pomočjo načrta »strategije rasti« je Japonska pričela s prizadevanji za doseg nominalnega BDP 600 bilijonov jenov do leta 2020 z različnimi političnimi pobudami. Na splošno je bil cilj strategije rasti, da se japonsko gospodarstvo znebi deflacije, razširi pozitivni gospodarski cikel in zagotovi povprečno letno stopnjo gospodarske rasti v višini približno 3 odstotke nominalnih ali realna 2 odstotka v prihodnjem desetletju. Cilj je bil tudi po desetih letih dvigniti japonski bruto domači proizvod na prebivalca na 1,5 milijona jenov (Chiou, 2018).

H gospodarski stagnaciji Japonske so prispevali različni socialno-ekonomski dejavniki. Prvi je upadanje števila prebivalcev Japonske v zadnjih desetletjih, kar vodi v zmanjšanje zasebne potrošnje, izgubo delovne sile in vse večjo finančno obremenitev mladih. Zmanjševanje prebivalstva je negativno vplivalo na japonsko gospodarstvo, saj je domača potrošnja glavna gonilna sila japonskega gospodarstva. Drugi je naraščajoče število starajočega se prebivalstva na Japonskem, kar prav tako pogloblja finančno breme japonske vlade. Glede na to, da je Japonska uvrščena med države z najdaljšo pričakovano življenjsko dobo na svetu, se odstotek starejših prebivalcev nenehno povečuje. Skladno s tem bodo ogromni izdatki za zdravstvo in zdravstveno oskrbo predstavljali resno finančno breme za japonsko vlado, tako da bodo izrinili vladno javno porabo za druge postavke. Tretjič, japonske korporacije so na gospodarskem področju naletale na ostro konkurenco, kot sta Južna Koreja in Kitajska. Zaradi razmeroma konzervativnega odnosa Japonske do sporazuma o prosti trgovini (angl. Free Trade Agreement – FTA) je Japonska zaostajala za Južno Korejo, zaradi česar je japonsko blago v slabšem položaju glede konkurenčnosti na čezmorskih trgih (Chiou, 2018).

Japonska je danes visoko razvita država s tržno usmerjeno ekonomijo in je članica skupine G7 (slika 5 prikazuje BDP na prebivalca v državah članicah G7 za leto 2022). Po podatkih Mednarodnega denarnega sklada (angl. International Monetary Fund – IMF) je bil BDP na prebivalca v letu 2014 37.519 USD. Na tem mestu je treba poudariti, da japonski BDP, izražen v USD, iz leta v leto variira tudi zaradi nihanja deviznega tečaja (Flath, 2017).

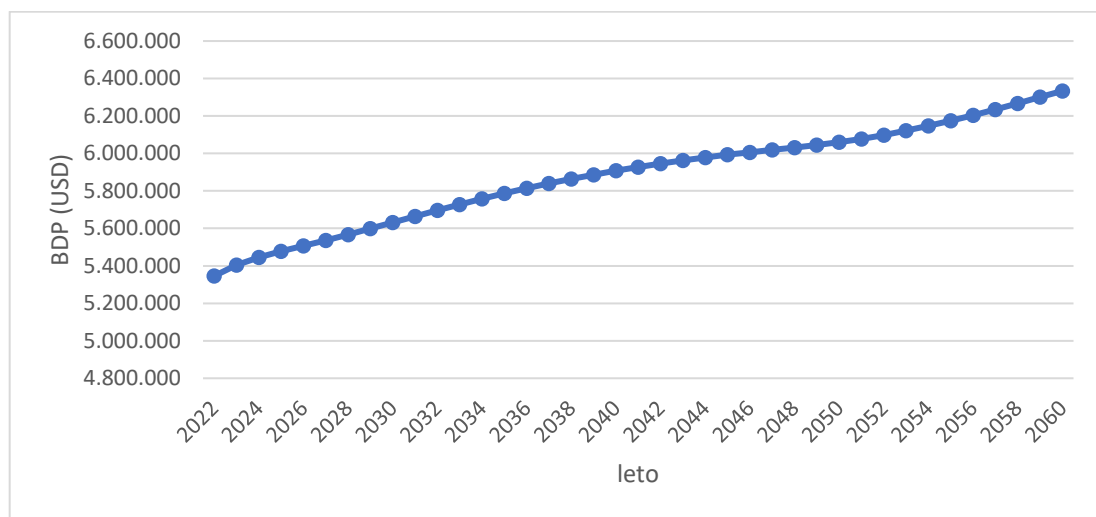
Dolgoročna napoved realnega BDP, prikazana na sliki 6, temelji na oceni gospodarske klime v posameznih državah in svetovnem gospodarstvu s kombinacijo modelskih analiz in strokovnih presoj. Ta kazalnik se meri v USD po stalnih cenah in PKM iz leta 2010.

Slika 5: BDP na prebivalca v državah članicah G7 za leto 2022

Vir: lastno delo na podlagi OECD (2023).

Slika 6: Dolgoročna napoved realnega BDP; skupaj, v USD in v obdobju 2022–2060

Vir: lastno delo na podlagi OECD (2023).

Trenutno je Japonska tretja največja proizvajalka avtomobilov in ima največjo in najrazvitejšo industrijo elektronskih dobrin, pogosto se uvršča v vrh držav z največ inovacijami in potrjenimi patenti na tem področju. Danes se zaradi povečanja konkurence – Kitajske in Južne Koreje – usmerja predvsem v proizvodnjo optičnih instrumentov, hibridnih vozil in robotike. Poleg regije Kantō je regija Kansai ena vodilnih industrijskih in proizvodnih centrov za japonsko gospodarstvo. Japonska je največja država upnica na svetu

in ima na splošno letni trgovinski presežek in precejšen neto presežek mednarodnih naložb. Od leta 2010 ima 13,7 odstotka svetovnih zasebnih finančnih sredstev (tretje največje na svetu). Od leta 2015 ima 54 podjetij Fortune Global 500 sedež na Japonskem (Flath, 2017; Sokolov in drugi, 2020).

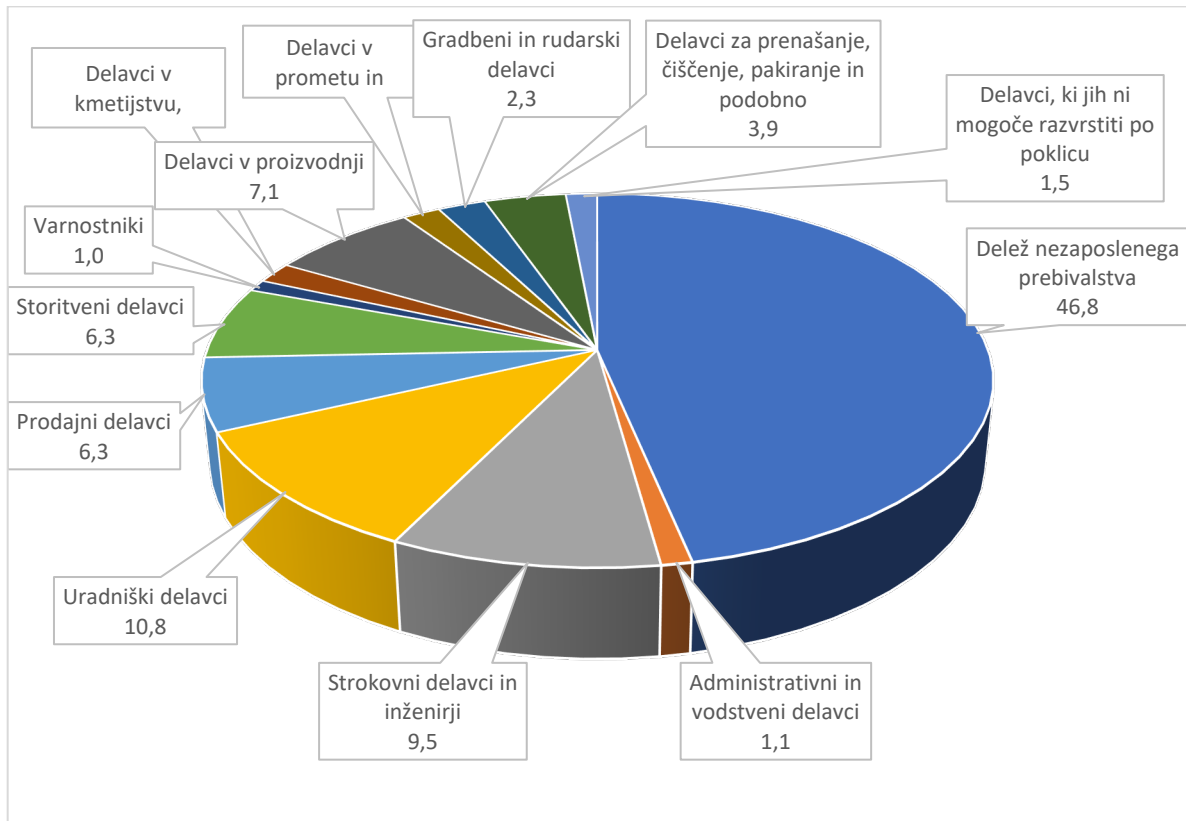
Gorska in vulkanska otoška država, kakršna je Japonska, nima veliko naravnih virov, zato izvažata predvsem industrijske izdelke, v katereih ima konkurenčno prednost in imajo tudi višjo dodano vrednost. Japonska je na drugi strani med tremi največjimi uvozniki kmetijskih proizvodov (v skupnem obsegu za pokrivanje lastne domače kmetijske porabe) na svetu poleg Evropske unije (v nadaljevanju EU) in ZDA in največji svetovni uvoznik rib (Bragoli, 2017).

Japonska ima največje razmerje med javnim dolgom in BDP vseh razvitih držav, vendar je glavnina dolga v lasti japonskih državljanov. Japonsko gospodarstvo se sooča z velikimi izzivi, ki jih predstavlja zmanjševanje števila prebivalcev. Napovedi kažejo, da se bo do sredine 21. stoletja število Japoncev še naprej zmanjševalo s 127 milijonov na manj kot 100 milijonov (Flath, 2017).

Javni dolg je Japonska zaradi nizke stopnje gospodarske rasti težko upravljala, kar gre pripisati tudi znatnim izdatkom za socialno blaginjo, povezanim s starajočo se družbo. Scenarij »zapuščenih domov« se še naprej širi, saj se ljudje preseljujejo s podeželja v mestna območja na Japonskem. Japonsko gospodarstvo se je, ko je državo vodil Junichirō Koizumi (japonski premier med letoma 2001 in 2006), okrepilo tako, da je delovalo proti slabim kreditom pri poslovnih bankah in privatiziralo poštni varčevalni sistem (Sokolov in drugi, 2020).

Zaposlitvena struktura Japonske za leto 2020 je prikazana na sliki 7. Zaposlen delež prebivalstva je znašal 53,4 odstotka, med njimi je bilo največ zaposlenih uradniških delavcev (10,8 odstotka), 9,5 odstotka zaposlenih je bilo strokovnih delavcev in inženirjev, 7,1 odstotka delavcev je bilo iz proizvodnje, po 6,3 odstotka prodajnih in storitvenih delavcev, preostali del so bili administrativni in vodstveni delavci, varnostniki, delavci v kmetijstvu, gozdarstvu in ribištvu, delavci v prometu in upravljanju strojev, gradbeni in rudarski delavci ter delavci za prenašanje, čiščenje, pakiranje in podobno.

Slika 7: Zaposlitvena struktura Japonske v letu 2020 (v odstotkih)

Vir: lastno delo na podlagi National Institute of Population and Social Security Research (2023).

Delavci, ki jih ni mogoče razvrstiti po poklicu, so leta 2020 predstavljali 1,5 odstotka vseh zaposlenih (National Institute of Population and Social Security Research, 2023).

Plačilna bilanca Japonske sistematično beleži gospodarske transakcije Japonske s preostalim svetom v določenem obdobju (mesečno) in obsega: (1) tekoči račun za transakcije z blagom, storitvami in dohodki ter tekoče transferje; (2) finančni račun za transakcije z zunanjimi finančnimi sredstvi in obveznostmi, vključno z neposrednimi in portfeljskimi naložbami; in (3) kapitalski račun (Bank of Japan, 2023).

Natančneje si je treba ogledati tehnološko plačilno bilanco, ki zajema podatke trgovine s tehnologijo. Ta je namreč opredeljena kot izvoz ali uvoz tehnologije s strani podjetij z drugimi državami, pri čemer gre npr. za patente, strokovno znanje in tehnične smernice. V proračunskem letu 2019 je Japonska z izvozom tehnologije zaslužila 3.662,6 milijarde jenov, kar je 5,4 odstotka manj kot v prejšnjem proračunskem letu. To je bilo drugo zaporedno

znižanje. Od vseh prejemkov je bilo 74,1 odstotka prejemkov iz tujih matičnih/hčerinskih družb. Medtem so plačila za uvoz tehnologije znašala 543,6 milijarde jenov, kar je 0,8-odstotno zmanjšanje v primerjavi s prejšnjim proračunskim letom. Od tega je bilo 32,9 odstotka za plačila matičnim/hčerinskim družbam v tujini (Statistics Japan, 2021).

V proračunskem letu 2019 je Japonska izvozila za 3.662,6 milijarde jenov tehnologij (tabela 7); glavne izvozne destinacije so bile: ZDA (1.381,2 milijarde jenov ali 37,7 odstotka celotnega izvoza), sledile so Kitajska (461,5 milijarde jenov), Tajska (351,5 milijarde jenov) in Združeno kraljestvo (308,5 milijarde jenov). Na drugi strani je Japonska uvozila za 543,6 milijarde jenov tehnologij, predvsem iz ZDA (394 milijard jenov ali 72,5 odstotka celotnega uvoza), sledijo Nemčija (35,7 milijarde jenov), Nizozemska (23,3 milijarde jenov) in Švica (21,8 milijarde jenov) (Statistics Japan, 2021).

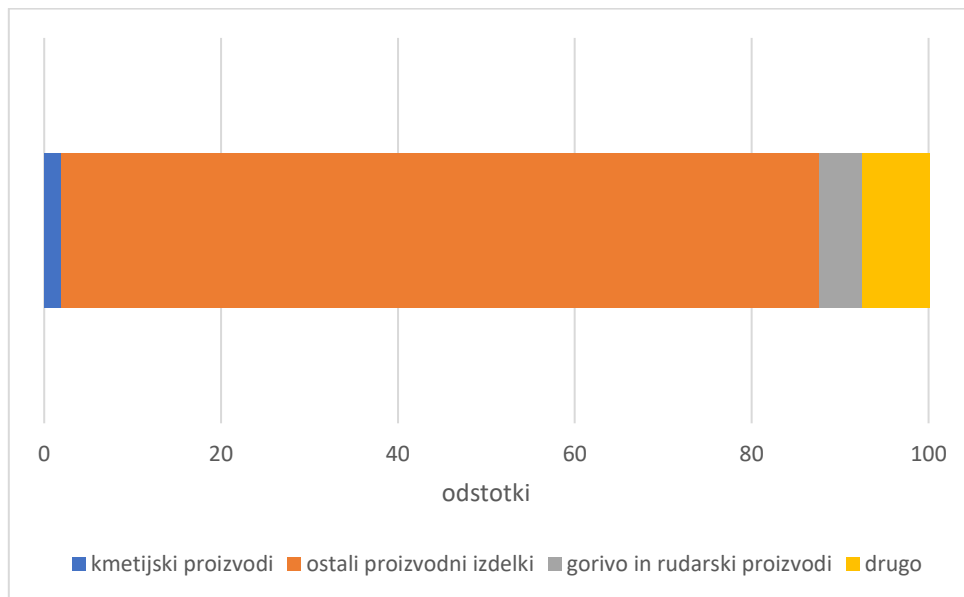
Tabela 8: Trgovina s s tehnološkimi izdelki

Proračunsko leto	Izvoz		Uvoz		Razmerje (vrednost izvoza/vrednost uvoza)
	Vrednost (milijard jenov)	Letna stopnja povečanja	Vrednost (milijard jenov)	Letna stopnja povečanja	
2000	1.057,9	10,1	443,3	8,0	2,39
2005	2.028,3	14,6	703,7	24,0	2,88
2010	2.436,6	20,9	530,1	-0,9	4,60
2015	3.949,8	7,9	602,6	17,5	6,55
2018	3.871,1	-0,3	591,0	-6,2	6,55
2019	3.662,6	-5,4	543,6	-8,0	6,74

Vir: prirejeno po Statistics Japan (2021).

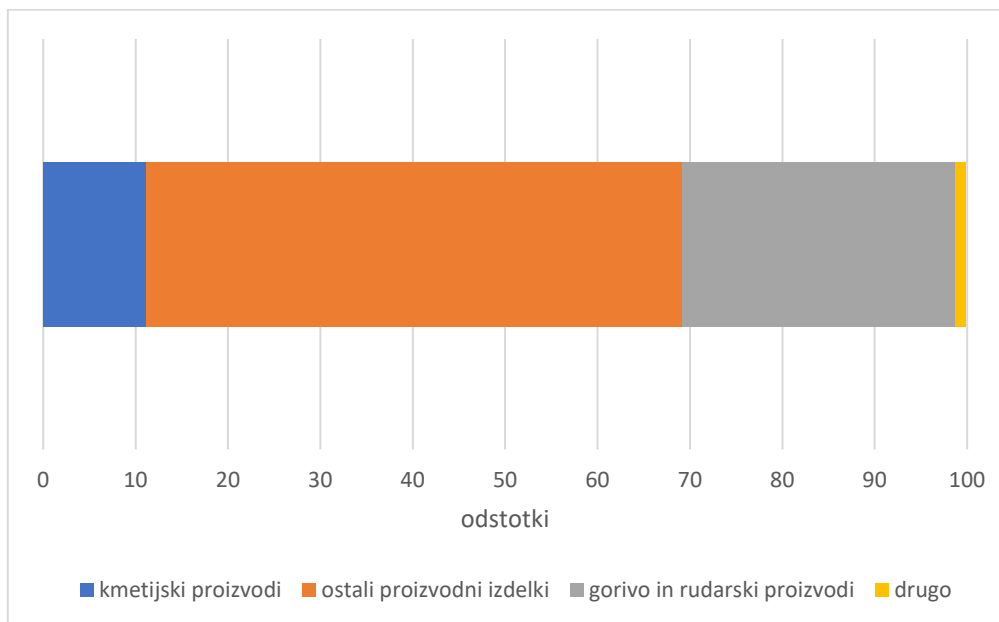
Glede na podatke World Trade Organization (2023) je na slikah 8 in 9 prikazan izvoz in uvoz blaga za leto 2021.

Slika 8: Izvoz blaga v odstotkih v letu 2021 v odstotkih

Vir: lastno delo na podlagi World Trade Organization (2023).

Slika 9: Uvoz blaga v odstotkih v letu 2021 v odstotkih

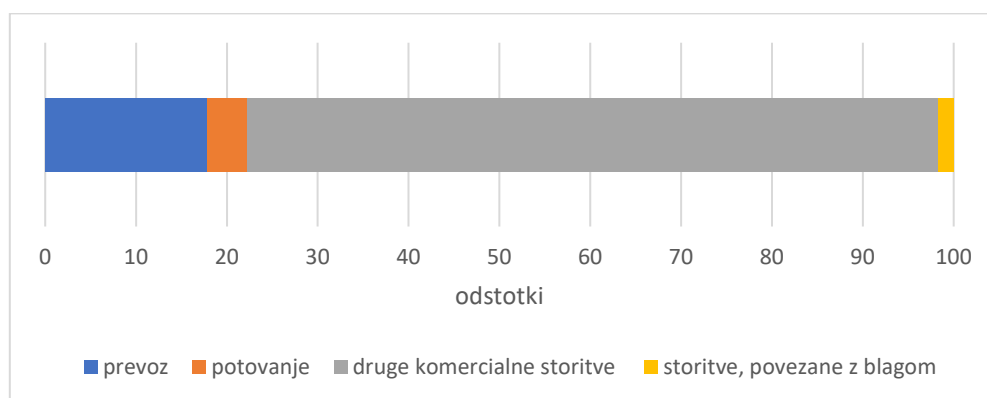

Vir: lastno delo na podlagi World Trade Organization (2023).

V letu 2022 so bile glavne destinacije izvoza blaga Kitajska (19,4 odstotka), EU (9,5 odstotka), ZDA (18,7 odstotka), Južna Koreja (7,2 odstotka) in Tajvan (7 odstotkov), v ostale države so izvozili 38,2 odstotkov, države uvoznice blaga pa so bile: Kitajska (21 odstotkov), Avstralija (9,8 odstotka), Združeni Arabski Emirati (5,1 odstotka), ZDA (10,1 odstotka), države članice EU (9,6 odstotka) ter ostale države (44,3 odstotka) (World Trade Organization, 2023).

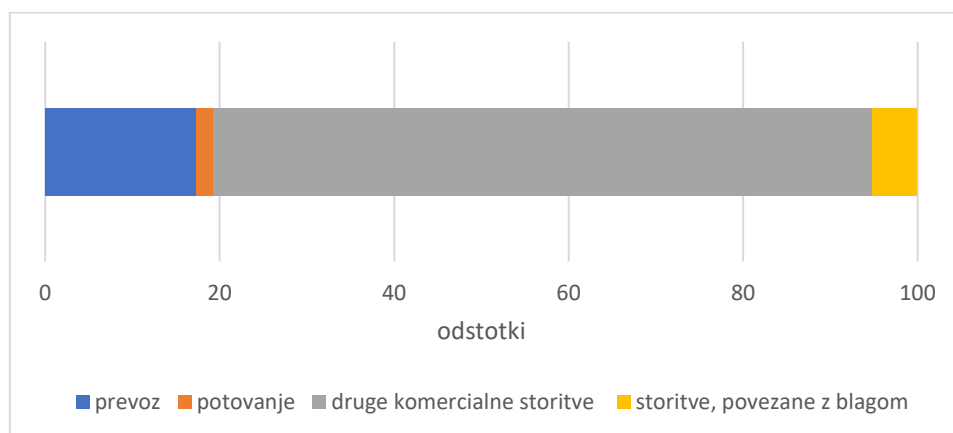
Na slikah 10 in 11 pa je prikazan izvoz in uvoz storitev za leto 2022.

Slika 10: Izvoz storitev v odstotkih v letu 2022 v odstotkih

Vir: lastno delo na podlagi World Trade Organization (2023).

Slika 11: Uvoz storitev v odstotkih v letu 2022 v odstotkih

Vir: lastno delo na podlagi World Trade Organization (2023).

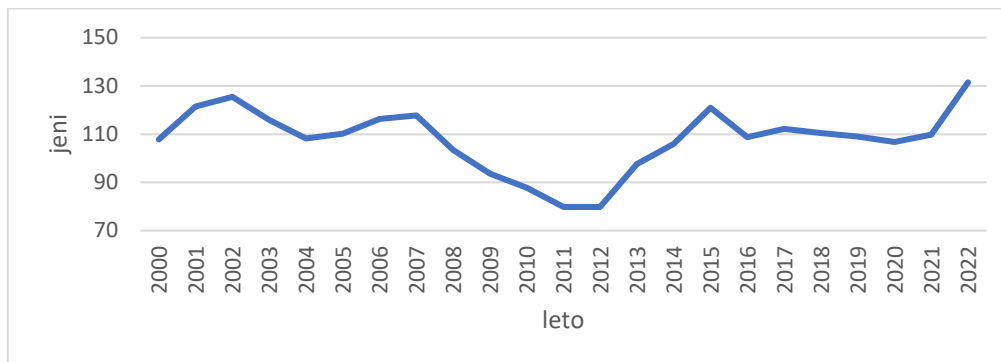
V letu 2021 so storitve izvažali predvsem v naslednje države: ZDA (25,5 odstotka), Združeno kraljestvo (9,3 odstotka), Singapur (8,3 odstotka), države članice EU (12,4 odstotka), Kitajska (9 odstotkov) in ostale države (35,6 odstotka), države, iz katerih so uvažali storitve, pa so bile ZDA (29,3 odstotka), Združeno kraljestvo (6,4 odstotka), Singapur (13 odstotkov), države članice EU (17,3 odstotka), Kitajska (5,5 odstotka) in druge države (28,6 odstotka) (World Trade Organization, 2023).

Kar se tiče mednarodne plačilne bilance, je tekoči račun Japonske leta 2020 znašal 17,5 bilijona jenov, njegov presežek pa se je zmanjšal že tretje leto zapored. Blago in storitve so se v primerjavi z letom 2019 povečale za 0,2 bilijona jenov na -0,7 bilijona jenov, kar je pomenilo primanjkljaj že drugo leto zapored. Primarni dohodek je znašal 20,8 bilijona jenov, kar je 3,5-odstotno zmanjšanje njegovega presežka glede na prejšnje leto (Statistics Japan, 2021).

Zunanja sredstva Japonske (premoženje v tujini, ki ga imajo rezidenti Japonske) so konec leta 2020 znašala 1.146,1 bilijona jenov, medtem ko so bile zunanje obveznosti (sredstva, ki jih imajo na Japonskem nerezidenti) 789,2 bilijona jenov. Posledično je japonski neto mednarodni naložbeni položaj (zunanja sredstva minus zunanje obveznosti) znašal 357 bilijonov jenov (Statistics Japan, 2021).

Japonske mednarodne devizne rezerve so se od leta 1999 nenehno povečevale. Konec leta 2012 se je začel trend zmanjševanja, konec leta 2017 pa so se ponovno začela povečevati in so konec leta 2020 znašala 1.394,7 milijarde USD, kar je že četrto zaporedno letno povečanje (Statistics Japan, 2021).

Slika 12: Menjalni tečaj jena glede na USD med letoma 2000 in 2022

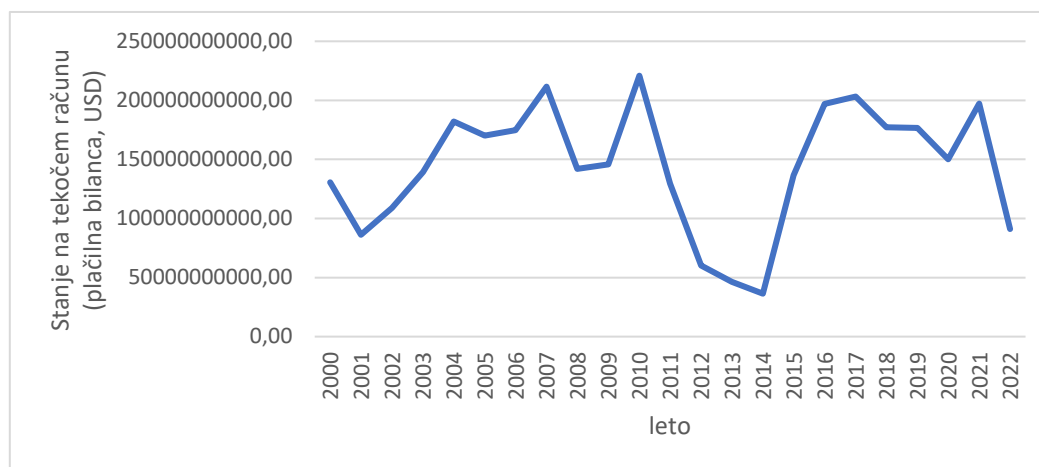

Vir: lastno delo na podlagi OECD (2023).

Od leta 2011 do 2012 je ostal menjalni tečaj jena za USD med 70 in 80 jenov. Aprila 2013 je Centralna banka Japonske uvedla kvantitativno in kvalitativno monetarno sproščanje (Quantitative and Qualitative Monetary Easing – QQME), da bi odpravila deflacijo. Na podlagi tega se je tečaj spremenil v smeri deprecijacije jena. Nato se je jen okrepil od začetka do sredine leta 2016, čemur je sledila oslabitev jena z okrevaljem svetovnega gospodarstva in fazo izravnave od leta 2017. Od aprila 2021 je menjalni tečaj znašal 108,9 jena za USD. Menjalni tečaj jena glede na USD v obdobju od leta 2000 do 2022 je prikazan na sliki 12 (Statistics Japan, 2021).

Na sliki 13 pa je prikazana plačilna bilanca Japonske od leta 2000 do 2022. Julija 2023 je Banka Japonske objavila dokument »Japan's Balance of Payments Statistics and International Investment Position for 2022«, ki obravnava plačilno bilanco v zadnjih letih.

Slika 13: Stanje na tekočem računu Japonske (plačilna bilanca) od leta 2000 do 2022 (v USD)

Vir: lastno delo na podlagi The World Bank (2023).

Presežek tekočega računa se je z 21,5 bilijona jenov leta 2021 v letu 2022 zmanjšal na 11,5 bilijona jenov, saj se je, čeprav se je presežek primarnega dohodka povečal, bilanca blaga prvič v sedmih letih spremenila v primanjkljaj. Blagovna bilanca se je spremenila v primanjkljaj, ker se je izvoz povečal zaradi okrevalja čezmorskih gospodarstev, vendar se je uvoz še bolj povečal, med drugim zaradi dviga cen surovin. Primanjkljaj v storitvah se je povečal skladno s povečanjem primanjkljaja v drugih poslovnih storitvah, nekoliko pa se je povečal presežek v potovanjih. Na drugi strani se je povečal presežek na primarnih dohodkih,

in sicer predvsem zaradi povečanja presežka na dohodkih od neposrednih naložb (Bank of Japan, 2023).

Potovalni prejemki na Japonskem naraščajo od jeseni 2022 po sprostitvi omejitev potovanj. Potovanja v konceptu plačilne bilance zajemajo blago in storitve, ki jih pridobijo potniki (tj. nerezidenti) med obiskom Japonske. Med potnike ne spadajo le turisti, ampak tudi poslovni potniki in mednarodni študenti. Presežek na potovanjih se je povečal, čeprav rahlo, in sicer z 0,2 bilijona jenov leta 2021 na 0,7 bilijona jenov v letu 2022, ker je povečanje števila vhodnih potnikov preseglo število odhodnih potnikov med sprostitvijo omejitev vstopa na Japonsko zaradi koronavirusne bolezni leta 2019 (v nadaljevanju covid-19) od jeseni 2022 (Bank of Japan, 2023).

3.2 Konkurenčnost Japonske

Indeks globalne konkurenčnosti 4.0 (angl. Global Competitiveness Index, v nadaljevanju GCI), ki zajema 141 gospodarstev, meri nacionalno konkurenčnost, opredeljeno kot niz institucij, politik in dejavnikov, ki določajo raven produktivnosti. GCI razkriva, da lahko v več državah z znatnimi inovacijskimi in tehnološkimi zmogljivostmi, kamor poleg Koreje, Italije in Francije spada tudi Japonska, nezadosten razvoj talentov poveča tveganje za negativne družbene posledice (World Economic Forum, 2019).

Poročilo Svetovnega ekonomskega foruma iz leta 2019 je Japonsko med G20 državami uvrstilo na šesto mesto. V tabeli 8 so navedeni podrobnejši podatki za prvih 10 držav. Vzhodna Azija in pacifiška regija je bila v tem poročilu na čelu s Singapurjem ekonomsko gledano najkonkurenčnejša na svetu, sledita ji Evropa in Severna Amerika. Kljub splošnemu pozitivnemu trendu je v primerjavi z letom prej 41 gospodarstev postalo manj konkurenčnih, vključno s petimi gospodarstvi skupine G7: ZDA, Japonska, Nemčija, Združeno kraljestvo in Kanada. Japonska je, glede na lestvico GCI iz leta 2018, padla s petega na šesto mesto (World Economic Forum, 2019).

Uspešnost Japonske v vseh 12 stebrih (ustanove; infrastruktura; uvajanje informacijskih in komunikacijskih tehnologij; makroekonomska stabilnost; zdravje; spretnosti; trg izdelkov; trg dela; finančni sistem; velikost trga; poslovna dinamičnost; inovativnost) je v primerjavi z letom 2018 kljub majhnemu (0,2 točke) padcu skupne ocene ostala skoraj nespremenjena. Majhni napredki na nekaterih stebrih so izravnani z majhnimi padci na drugih (World Economic Forum, 2019).

Tabela 9: Rezultati GCI za prvih deset držav iz leta 2019

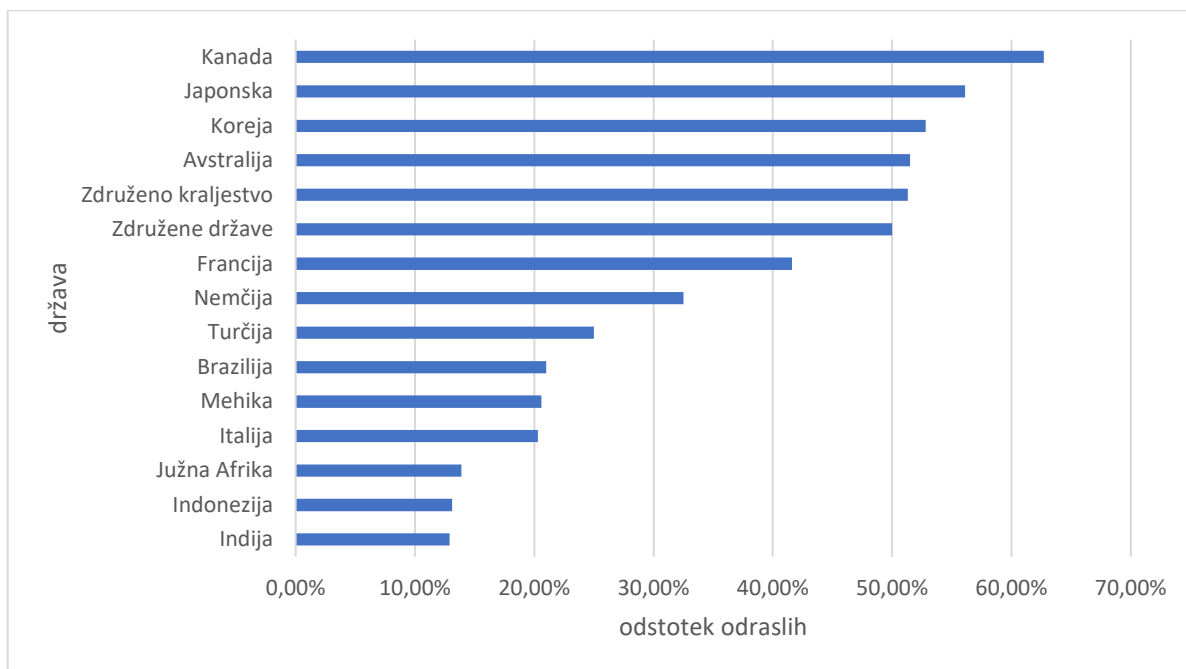
Zaporedno mesto	Država	Rezultat (od 0 do 100)
1	Singapur	84,8
2	ZDA	83,7
3	Hong Kong SAR	83,1
4	Nizozemska	82,4
5	Švica	82,3
6	Japonska	82,3
7	Nemčija	81,8
8	Švedska	81,2
9	Združeno kraljestvo	81,2
10	Danska	81,2

Vir: prirejeno po World Economic Forum (2019).

Japonska je bila uvrščena na tretje mesto v vzhodnoazijski in pacifiški regiji, takoj za Singapurjem in Hongkongom. Ocenjena je bila nad 90 pri infrastrukturi (93,2; peto mesto), makroekonomski stabilnosti (94,9; 42. mesto) in zdravju (100, prvo mesto). Japonska je ena tehnološko najbolj podkovanih držav na svetu (86,2; šesto mesto), njen finančni sektor pa je velik in stabilen (85,9; 12. mesto). Državi koristi tudi velik trg (86,9; četrto mesto, če združimo domači in izvozni trg). Japonska zagotavlja dosledno in zelo solidno uspešnost na drugih stebrih, brez ocene pod 70. Kljub temu pa v vsaki od kategorij obstajajo posebni vidiki, ki sistematično spodkopavajo splošno uspešnost. V stebru spretnosti (73,3; 28. mesto), na primer, medtem ko je povprečno število let šolanja delovne sile med najvišjimi na svetu (12,8 leta; 14. mesto), neustrezne metode poučevanja prispevajo k vrzelim v znanju (56,7; 54. mesto). Japonski trg dela (71,5; 16. mesto) spodkopavajo različne togosti (npr. 104. mesto glede fleksibilnosti zaposlovanja in odpuščanja) in nizka zaposlenost žensk (76 delavk na 100 moških delavcev, 62. mesto). Ti in drugi dejavniki, kot so nenaklonjenost tveganju (52,7; 58. mesto), toga korporativna kultura (65,7; 27. mesto) in nizka raznolikost delovne sile (50,7; 106. mesto), spodkopavajo poslovno dinamiko (75,0, 17. mesto) in inovacijsko sposobnost (78,3; sedmo mesto). Čeprav je Japonska ena najboljših inovatork na svetu, za Nemčijo (86,8) zaostaja skoraj 10 točk (World Economic Forum, 2019).

Poročilo »The Global Competitiveness Report« za leto 2020 se je osredotočilo na to, kako so si oziroma si bodo države opomogle po covidu-19. Nekaj držav je že napredovalo v vseh vidikih in celo države, kjer je uvajanje informacijskih in komunikacijskih tehnologij zelo razširjeno (npr. Koreja in Japonska), bodo morda morale ustrezno prilagoditi svoje poslovne organizacijske modele v naslednji fazi gospodarske oživitve. Glede na podatke uvajanja informacijskih in komunikacijskih tehnologij je Japonska na petem mestu (rezultat 88,3/100) – zaostaja za Republiko Korejo, Združenimi arabskimi emirati, Hong Kongom in Švedsko (World Economic Forum, 2020).

Slika 14: Odstotek odraslih (25–64 let) s terciarno stopnjo izobrazbe v državah članicah G20

Vir: lastno delo na podlagi OECD (2023).

Po drugi strani pa je Japonska med nižje uvrščenimi državami, kar se tiče terciarnega izobraževalnega sistema – ustreznost terciarne izobrazbe za potrebe zaposlitve je bila ocenjena na 59/100, kljub temu da ima Japonska velik delež odraslih s terciarno stopnjo izobrazbe (slika 14). Poleg tega Japonska beleži največji upad v digitalnih veščinah, kar ovira širjenje informacijskih in komunikacijskih tehnologij, obenem pa tudi povečuje tveganje izgube delovnih mest, povezanih z avtomatizacijo (World Economic Forum, 2020).

Kar se tiče premika k progresivnejši obdavčitvi, so Republika Koreja, Japonska, Avstralija in Južna Afrika v najvišjem decilu porazdelitve, zahvaljujoč relativno dobro uravnoteženi in progresivni davčni strukturi, v primerjavi z drugimi ocenjenimi državami. Na splošno pa so rezultati po državah v tej kategoriji nizki, kar pušča veliko prostora za izboljšave. Prav tako je Japonska, skupaj s Finsko, ZDA in Švedsko, med vodilnimi pri zagotavljanju najboljših pogojev za uvedbo novih tehnologij, zaradi česar so omenjene države bolj pripravljene na prihodnost (World Economic Forum, 2020).

Po podatkih Mednarodnega inštituta za razvoj managementa (angl. International Institute for Management Development, v nadaljevanju IMD) je od poznih devetdesetih let prejšnjega stoletja konkurenčnost Japonske hitro upadala, zato je padel tudi BDP na prebivalca. Za padajočo konkurenčnost Japonske so krivi počasen tempo vodenja podjetij, pomanjkanje zanimanja za in razumevanja digitalne tehnologije ter počasen odziv na globalizacijo. Če želi Japonska ponovno pridobiti svojo konkurenčnost, morajo podjetja in osebje nujno povečati svojo regenerativno sposobnost in okrepiti svoje odzive na digitalizacijo in globalizacijo (Makita, 2022).

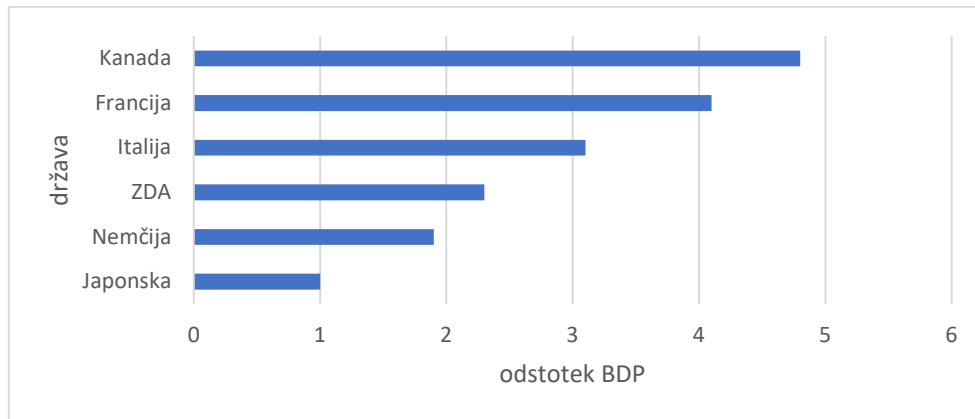
Predlagani so štirje ukrepi:

1. Podporo je treba preusmeriti s podjetij na delavce. To pravzaprav pomeni, da je treba zamenjati konvencionalni sistem, po katerem so vprašanja zaposlovanja prepuščena podjetjem, zmanjšati podporne ukrepe za mala in srednja podjetja in razširiti vladno podporo trgu dela. Na Japonskem je bila vladna podpora trgu dela doslej zagotovljena le v zelo omejenem obsegu, saj je bila podpora malim in srednje velikim podjetjem okrepljena za preprečevanje brezposelnosti, medtem ko je bilo izobraževanje delavcev prepuščeno podjetjem. Dejansko je razmerje med javnimi izdatki za programe trga dela glede na BDP na Japonskem med nižjimi v primerjavi z nekaterimi članicami G7 (slika 15).

V okoliščinah, v katerih postaja delovanje v podjetništvo osredotočenega gospodarskega sistema vse težje, bo treba postopoma zmanjšati podporo malim in srednje velikim podjetjem. Podjetja, ki niso konkurenčna, dejansko ovirajo srednjeročno do dolgoročno rast. Hkrati bo bistvena preusmeritev delovne sile na informacijsko in komunikacijsko tehnologijo in druga področja rasti. Vlada bo morala temeljito spremeniti svoj dosednji pristop k zaposlovanju, vključno z zaupanjem izobraževanja zaposlenih podjetjem, in se aktivneje vključiti v razvoj spretnosti delavcev z zagotavljanjem poklicnega usposabljanja in drugih programov. Poleg tega je treba s širjenjem takšnih ukrepov, kot

so sistemi za podporo iskalcem zaposlitve, ustvariti okolje, v katerem lahko ljudje pridobijo spretnosti brez finančnih bremen, četudi so brezposelni.

Slika 15: Javni izdatki za programe trga dela glede na BDP (2020)

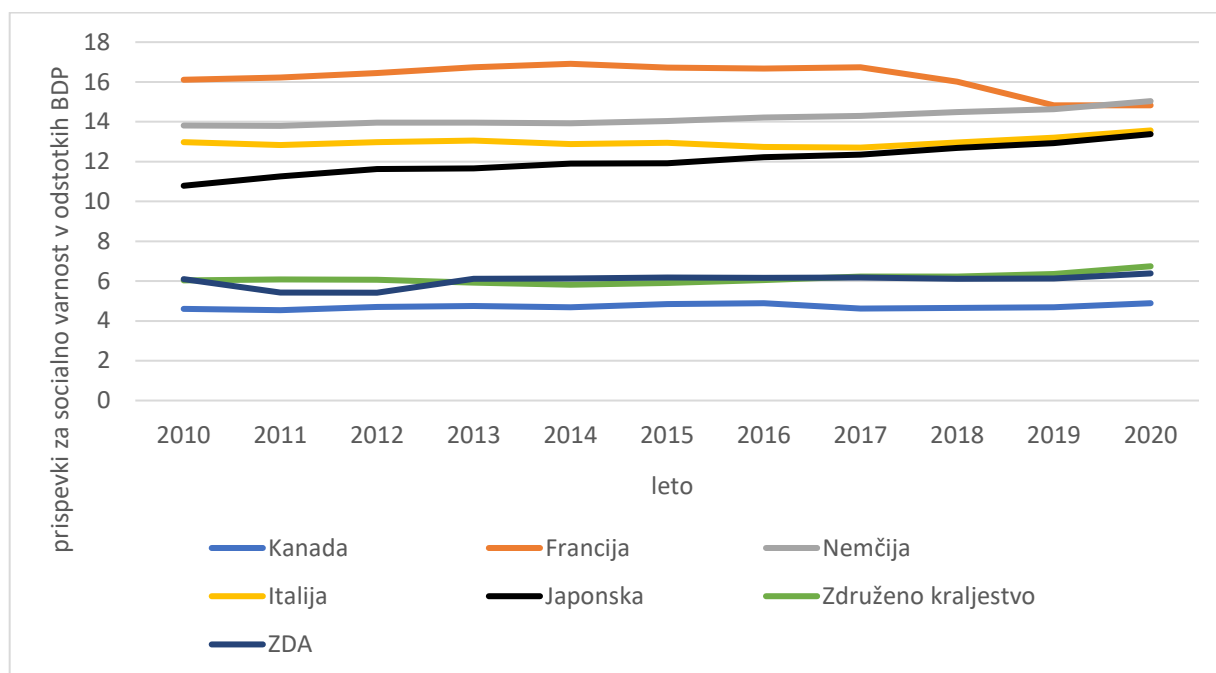

Vir: lastno delo na podlagi OECD (2023).

2. Treba je spremeniti metode podpore podjetjem, kar bo služilo kot spodbuda za ustvarjanje dodane vrednosti. Znižanje davkov za podjetja vključuje znižanje davka na dobiček, znižanje davka na naložbe in davčne spodbude za spodbujanje zvišanja plač, vendar do danes to ni zadostovalo za pospešitev rasti. Kljub tem ukrepom namreč mnoga mala in srednje velika podjetja izgubljajo denar. Izpostaviti je mogoče tudi nekatere druge dejavnike, zaradi katerih je učinkovitost nacionalnih vladnih politik omejena: 1) ko se naložbe v informacijske tehnologije (v nadaljevanju IT) ustavijo le pri uvajanju naprav, je malo verjetno, da bodo privedle do trajnega povečanja produktivnosti; 2) medtem ko so dvigi plač sami po sebi lahko izhodišče za ustvarjanje uspešnega gospodarskega cikla, sami ne vodijo k izboljšanju spretnosti delavcev in ne zagotavljajo trajnega povečanja produktivnosti; in 3) brez povečanja produktivnosti ni pričakovati zvišanja plač, učinek spodbujanja potrošnje pa bo omejen. Glede na to bi bilo namesto zagotavljanja davčnih spodbud za spodbujanje višjih plač učinkovitejše zagotoviti davčne olajšave in drugo vladno podporo, ki bi podjetjem pomagala pri kritju stroškov razvoja človeških virov. Razmerje med naložbami domačih podjetij v razvoj zmogljivosti in BDP je po podatkih iz leta 2018 bistveno nižje na Japonskem v primerjavi z ZDA, Francijo, Nemčijo, Italijo in Združenim kraljestvom. Potreben pa je predvsem poudarek na usposabljanju izven delovnega mesta – tako da bodo kadri bolj mobilni, bodo lažje prehajali med delovnimi mesti in tudi lažje našli bolje plačano delo.

3. Nujna je reforma sistema socialne varnosti. Ker so glavni vzrok za fiskalno rigidnost Japonske naraščajoči izdatki za socialno varnost zaradi staranja družbe (slika 16), je treba omejiti izdatke za socialno varnost, na primer z zvišanjem deleža stroškov za zdravstvene storitve, ki jih iz lastnega žepa plačajo starejši, ki so v povprečju premožnejši od mlajših, ali s preoblikovanjem sedanjega sistema zdravstvenega varstva, ki izvajalcem zdravstvene oskrbe ne daje spodbud, da bi omejili zdravstvene stroške.

Slika 16: Prispevki za socialno varnost v državah članicah G7 v odstotkih BDP v obdobju 2010–2020

Vir: lastno delo na podlagi OECD (2023).

Poleg zagotavljanja stabilnih finančnih virov za socialno varnost, predvsem z davkom na potrošnjo, je ključnega pomena zagotavljanje sredstev, ki jih je mogoče vlagati v območja rasti. Hkrati je bistveno izboljšati produktivnost dolgotrajne oskrbe – na Japonskem je med letoma 2010 in 2019 prišlo do znatnega upada zaposlovanja v proizvodnji, vendar se je znatno povečalo zaposlovanje v zdravstvu, vključno s področjem dolgotrajne oskrbe.

4. Nenazadnje je nujna tudi organizacijska in institucionalna reforma podjetij. A zgolj ukrepi državne podpore ne bodo zadostovali za zaustavitev padanja konkurenčnosti. Podjetja so tista, ki dejansko ustvarjajo dodano vrednost, in če sama ne izvajajo reform za ustvarjanje dodane vrednosti, bodo različne politike neuporabne. V zvezi s tem je

prenova japonskega kadrovskega in plačnega sistema neizogibna. Hkrati pa bo treba, če na primer potreb po IT-osebju ne bo mogoče zadovoljiti zgolj z notranjim usposabljanjem in bo treba IT-osebje pritegniti od zunaj, jasno opredeliti njihove naloge in uvesti strukturo plač, ki bo sorazmerna s tisto, ki temelji na tako imenovanem tržnem mehanizmu. V nasprotnem primeru bo takšne kadre nemogoče zagotoviti.

Prav tako je treba preučiti način usposabljanja človeških virov. Japonska ima manj strokovnih človeških virov kot druge večje države, delež tovrstnih kadrov v zadnjem desetletju pa se je povečal le za 2,4 odstotka. Ker Kitajska in druge države v vzponu še naprej dohitevajo tehnološki zaostanek, japonsko gospodarstvo ne bo moglo ubežati poslabšanju svoje konkurenčnosti, če se celotna država ne bo mobilizirala za razvoj strokovnih človeških virov, ne samo v podjetjih, ampak tudi na univerzah in drugih visokošolskih področjih.

Poleg tega je treba nujno dvigniti raven znanja angleščine, katere trenutna nizka raven je največji dejavnik japonske usmerjenosti vase oziroma introvertnosti. Povsem jasno je, da samo domače povpraševanje ne bo zadostovalo za zagotavljanje gospodarske blaginje, če bo prebivalstvo še naprej upadalo, zato se morajo ne le posamezniki, ampak tudi vlada in podjetja osredotočiti na ta problem. Prav tako je vredno razmisliti o razširitvi sprejemanja tujih delavcev. Povečanje števila tujih delavcev, ne le visokokvalificiranega osebja, ampak tudi nekvalificiranih delavcev, bo zagotovilo priložnost za širjenje čezmorskih mrež. Čeprav je treba skrbno pretehtati in razmisliti o negativnih posledicah sprejemanja tujcev, kot je morebitno poslabšanje javne varnosti, je lahko sobivanje s tujci priložnost za spremembo vase usmerjene miselnosti Japoncev in hkrati spodbujanje inovacije med Japonci (Makita, 2022).

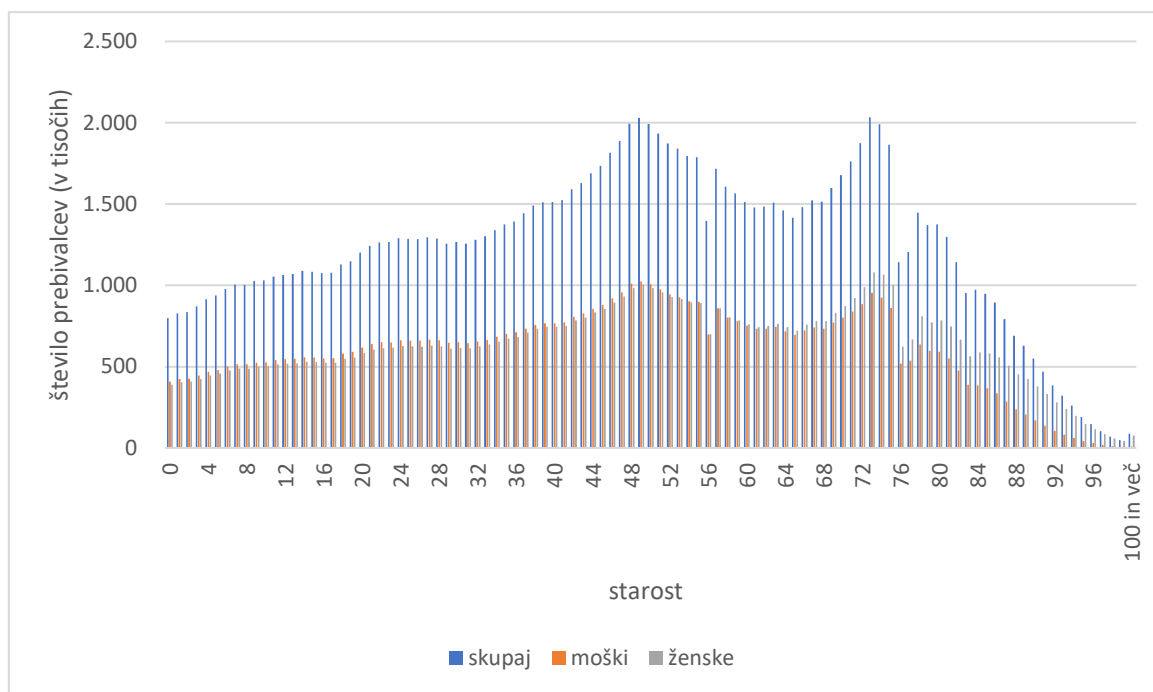
4 IZZIVI ZA JAPONSKO GOSPODARSTVO V PRIHODNJE

4.1 Demografske spremembe

Japonska stopnja rasti prebivalstva se od začetka 70. let prejšnjega stoletja zmanjšuje, stopnja rodnosti je padla z 2,2 odstotka v letu 1971 na 1,4 odstotka v letu 2001, priseljevanje pa je ostalo nizko. Demografski izziv zgodovinskih razsežnosti je leta 2011 prišel na prag Japonske, ki je bila leta 2011 na prelomni točki, ko je njeno prebivalstvo začelo upadati (79 milijonov prebivalcev leta 2012, napoved upada na 71 milijonov leta 2025). Od leta 1998 se starostna skupina od 15 do 64 let zmanjšuje in naj bi se do leta 2050 zmanjšala za dodatnih 31 milijonov. Število prebivalcev, starih od 15 do 64 let, naj bi se zmanjšalo za 67 odstotkov glede na celotno prebivalstvo, torej do leta 2050 na skupno 52 odstotkov. Pospešen upad

števila prebivalcev v tej starostni skupini bo imel vse slabši učinek na potencialno rast BDP (Fenner, 2004; National Institute of Population and Social Security Research in Japan, 2012; Desvaux in drugi, 2015).

Slika 17: Struktura prebivalstva Japonske (1. 10. 2023)

Vir: lastno delo na podlagi Portal site of official statistics of Japan (2023).

Slika 17 prikazuje strukturo prebivalstva glede na podatke, pridobljene 1. 10. 2023. Skupno število prebivalcev je bilo 124.947.000, kar je za 556.000 manj kot leto prej. Stopnja znižanja je bila 0,44-odstotna. Skupno število prebivalcev se je zmanjšalo že dvanajsto leto zapored (Portal site of official statistics of Japan, 2023).

Povečanje koeficienta starostne odvisnosti lahko poslabša že tako močno fiskalno breme na Japonskem. Manj delovne sile bo na voljo za proizvodnjo blaga in storitev, hkrati pa bo več prebivalcev potrebovalo pomoč države oziroma bo odvisnih od sistemov socialne varnosti. Od leta 2020 do 2050 se predvideva, da bo delež ljudi, ki jih bo treba podpirati s pomočjo blaginje, narastel za dobra pol odstotka, kar je na trenutno število celotnega prebivalstva, ki šteje 126,5 milijona, vse prej kot zanemarljiv delež (Fenner, 2004).

Drugi vir delovne sile so ženske. Čeprav je stopnja sodelovanja žensk nekoliko pod povprečjem, obstajajo številne politike, ki bi lahko še povečale stopnjo sodelovanja žensk. Odzivi politike, katerih cilj je bil povečati zaposlenost žensk, so vključevali povečanje zmogljivosti za varstvo otrok in spodbujanje dolgoročnega zavarovanja za starejše (Fenner, 2004).

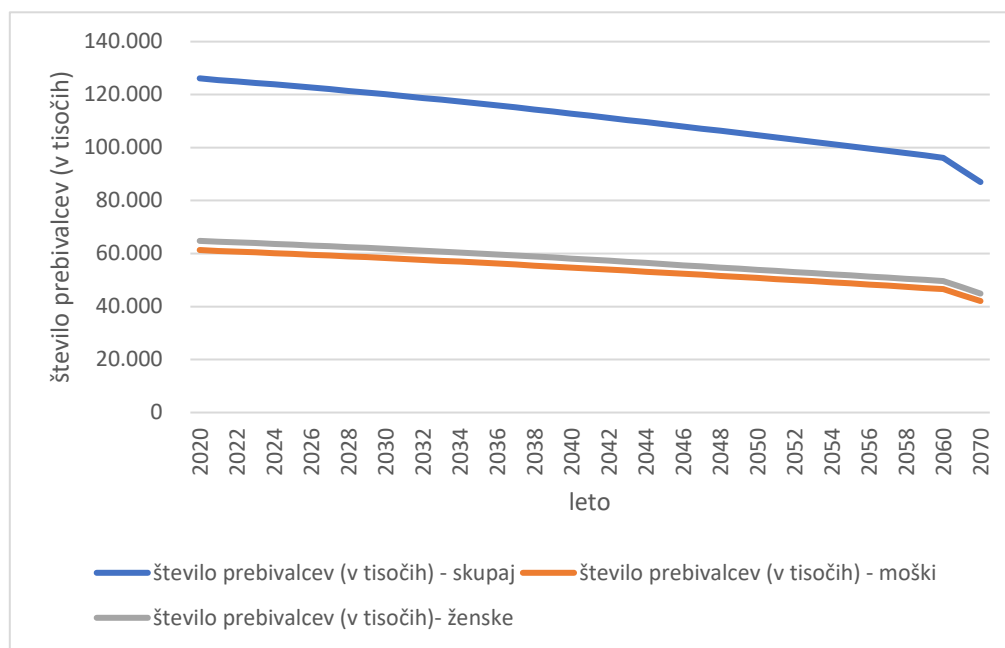
Od leta 2022 naprej se t. i. »Baby Boomerji« premikajo v starostno skupino 75 let in več, druga generacija teh pa se bo od leta 2035 naprej začela premikati v starostno skupino 65 let in več. Ti trendi bodo po vsej verjetnosti povzročili pospešeno zmanjševanje delovno sposobnega prebivalstva. To se odraža v napovedih o občutno počasnejši gospodarski rasti, ki jo spremlja močno povečanje izdatkov za socialno varnost, zlasti za zdravstvo in zdravstveno nego (Makita, 2017).

Leta 2023 je japonski Nacionalni inštitut za raziskovanje prebivalstva in socialne varnosti (angl. National Institute of Population and Social Security Research) objavil najnovejše podatke glede projekcije prebivalstva do leta 2070. Kot osnovno populacijo je uporabil popis prebivalstva Japonske leta 2020. Te projekcije izračunajo velikost prebivalstva in starostno/spolno sestavo na nacionalni ravni na podlagi predpostavk o trendih rodnosti, umrljivosti in mednarodnih migracij. Te projekcije zajemajo vse prebivalce Japonske.

V primerjavi s predhodnimi projekcijami za leto 2017 je v reviziji za leto 2023 predviden nadaljnji upad rodnosti, rahlo podaljševanje pričakovane življenjske dobe in povečanje migracij. V 50. letih 21. stoletja naj bi se celotno prebivalstvo zmanjšalo na skoraj 70 odstotkov sedanje ravni, prebivalstvo, staro 65 let in več, pa naj bi predstavljalo približno 40 odstotkov celotnega (scenarij srednje rodnosti/srednje umrljivosti). Celotno prebivalstvo Japonske, 126,15 milijona prešteti v popisu prebivalstva leta 2020, naj bi se leta 2070 zmanjšalo na 87 milijonov (tj. na 69 odstotkov prebivalstva leta 2020) (scenarij srednje rodnosti/srednje umrljivosti). Podatki so prikazani na sliki 18.

Da bi dosegli javnofinančno konsolidacijo zgolj z dvigom stopnje davka na potrošnjo, bi ga morali ob obstoječi gospodarski strukturi do leta 2030 dvigniti na vsaj 20 odstotkov. Če k temu dodamo še trajno znižanje javnega dolga in uvedbo nižjih davčnih stopenj, bi bilo treba stopnjo davka na potrošnjo še dodatno dvigniti. Posledično bi bilo treba omejiti povečanje stroškov nacionalnega zdravstvenega varstva in zdravstvene nege, za katere se pričakuje, da se bodo v prihodnjih letih znatno povečali (Makita, 2017).

Slika 18: Dejansko in predvideno število prebivalcev Japonske

Vir: lastno delo na podlagi National Institute of Population and Social Security Research (2023).

Čeprav bi vlada lahko omejila izdatke za zdravstveno oskrbo, spremenila sistem dragega zdravljenja ali zvišala razmerje doplačil v sistemu zdravstvenega varstva za starejše v pozni starosti, bi takšni ukrepi verjetno prinesli le omejeno zmanjšanje bremena za starejše. Podobno bi imeli ukrepi v zvezi z zdravstveno nego, kot je sprememba obsega prejemkov iz sistema zavarovanja za zdravstveno nego, le omejen učinek z vidika razbremenitve državne blagajne, saj število ljudi, ki potrebujejo zdravstveno nego, narašča. Tako bi težko dosegli večje znižanje izdatkov za socialno varnost (Makita, 2017).

Zato si mora vlada prizadevati ne le za zmanjšanje odhodkov, ampak tudi za rast prihodkov, kar je posledica gospodarske rasti. Dejavniki, ki ustvarjajo gospodarsko rast, so vložki dela, osnovni kapital in celotna faktorska produktivnost (angl. total factor productivity, v nadaljevanju TFP). Kar zadeva razpoložljivost dela, bi morale biti možno povečati stopnjo delovne udeležbe žensk, zlasti tistih v 30. in 40. letih. Toda tudi če bi to lahko dosegli, bo gospodarstvo neizogibno pod pritiskom zmanjševanja delovno aktivnega prebivalstva na Japonskem, ki se bo v letu 2030 zmanjšalo za 0,5–0,9 odstotka (Makita, 2017).

Kar zadeva osnovni kapital, se je naložbena učinkovitost zasebnih kapitalskih izdatkov izboljšala zaradi omejitve naložb, kar pomeni, da je mogoče pričakovati določeno rast, še

posebej v proizvodnji. Javna osnovna sredstva se verjetno ne bodo bistveno povečala, saj bo vlada kljub hudim proračunskim omejitvam od leta 2020 dalje prisiljena dati prednost zamenjavi obstoječe socialne infrastrukture. To pomeni, da bi visoka gospodarska rast zahtevala znatno izboljšanje TFP. Vendar se je TFP nazadnje povečal na približno dva odstotka v obdobju gospodarskega balona na Japonskem. Poleg tega bodo spremembe v industrijski strukturi zmanjšale verjetnost občutnega povečanja TFP. Na primer, demografsko staranje bo povečalo povpraševanje po zdravstveni negi, ki je nizkoproduktivna dejavnost. Iz teh razlogov se zdi malo verjetno, da bo vizija gospodarskega preporoda z realno rastjo nad dva odstotka dosežena (Makita, 2017).

Ena izmed nujnih zahtev, če želi Japonska doseči to stopnjo rasti, bo reforma delovnega sloga. Pričakuje se, da bo japonska delovna sila enakomerneje razdeljena med moške in ženske, kar pomeni, da se bodo morali moški bolj vključiti v varstvo otrok. To ne bo mogoče brez nadaljnjih prizadevanj za skrajšanje dolgega delovnega časa. Poleg tega bodo morala podjetja z upadanjem števila mladih delavcev odpraviti napredovanje na podlagi delovne dobe, spremeniti pa bo treba tudi funkcije univerze, da se zagotovi, da bodo mladi pripravljeni na delo, ko se pridružijo delovni sili (Makita, 2017).

S staranjem prebivalstva bo morala Japonska razpravljati tudi o optimalnih socialnih politikah, kot je uvedba sistema temeljnega dohodka, ter z vidika spodbujanja inovacij in zmanjšanja pomanjkanja delovne sile tudi o tem, ali naj sprejme več tujih delavcev. Poleg tega bi bilo treba starost za začetek prejemanja pokojnine dvigniti s 65 na 67 ali 68 let, ker je visok odstotek starejših ljudi na Japonskem v dobrem zdravstvenem stanju (Makita, 2017).

Z vidika industrijske politike je izboljšanje produktivnosti v neproizvodnih panogah nujno, saj se številne neproizvodne industrije soočajo z vse večjim pomanjkanjem delovne sile. Produktivnost bi moralo biti mogoče povečati z učinkovito uporabo novih tehnologij, kar bi zahtevalo razvoj poslovnih okolij, v katerih bi lahko uporabljali nove tehnologije, in usposabljanje vodstvenih kadrov (Makita, 2017).

Z vidika staranja prebivalstva med državami članicami Organizacije za gospodarsko sodelovanje in razvoj (angl. Organisation for Economic Co-operation and Development) je Japonska med vodilnimi. Od leta 2020 je bilo japonskega prebivalstva, starega 65 let in več, več kot 36 milijonov (približno 29,2 odstotka prebivalstva). Po ocenah je imelo demenco 3,5 milijona ljudi in leta 2012 je bilo po ocenah skupno tri milijone ljudi fizično šibkih. Nedavna ocena z upoštevanjem izboljšanja dejavnikov tveganja skozi čas, ki so jo opravili sodelavci GBD 2019 Dementia Forecasting Collaborators, je napovedala, da bo imelo leta 2050

demenco 5,2 milijona Japoncev. Predvideno je tudi povečanje števila telesno šibkih oseb, in sicer več žensk kot moških. Demenca in fizična šibkost sta pogosti pri starostnikih in zahtevata sredstva za kompleksno oskrbo (Kasajima in drugi, 2022).

V študiji mikrosimulacijskega modeliranja je bil izdelan model, ki upošteva kronične bolezni, funkcionalno stanje, zdravstveno stanje po lastni oceni (glede na starost in spol) ter izobrazbo. Z uporabo rezultatov simulacije je bila predvidena razširjenost demence in telesne šibkosti, pričakovana življenjska doba s temi pogoji in ekonomski stroški za formalno in neformalno oskrbo v obdobju 2016–2043 pri Japoncih, starih 60 let in več (Kasajima in drugi, 2022).

Med letoma 2016 in 2043 se bo pričakovana življenjska doba pri 65 letih povečala s 23,7 leta na 24,9 leta pri ženskah in z 18,7 leta na 19,9 leta pri moških. Leta, preživeta z demenco, se bodo zmanjšala s 4,7 na 3,9 leta pri ženskah in 2,2 do 1,4 leta pri moških. Nasprotno pa se bodo leta, preživeta s telesno šibkostjo, povečala s 3,7 na 4 leta za ženske in z 1,9 na 2,1 leta za moške. Ocenjuje se, da bo do leta 2043 približno 29 odstotkov žensk z nižjo srednješolsko izobrazbo, starih 75 let in več, imelo demenco in šibkost, zato bodo potrebovale kompleksno oskrbo. Pričakovana potreba po zdravstveni oskrbi in dolgotrajni oskrbi naj bi leta 2043 za državo dosegla stroške 125 milijard USD za demenco in 97 milijard USD za fizično šibkost (Kasajima in drugi, 2022).

Japonska se bo morala bremenu demence in telesne šibkosti zoperstaviti ne le s kurativnimi in preventivnimi tehnološkimi inovacijami, temveč tudi s socialnimi politikami, ki bi vplivale na zdravje prebivalcev (Kasajima in drugi, 2022).

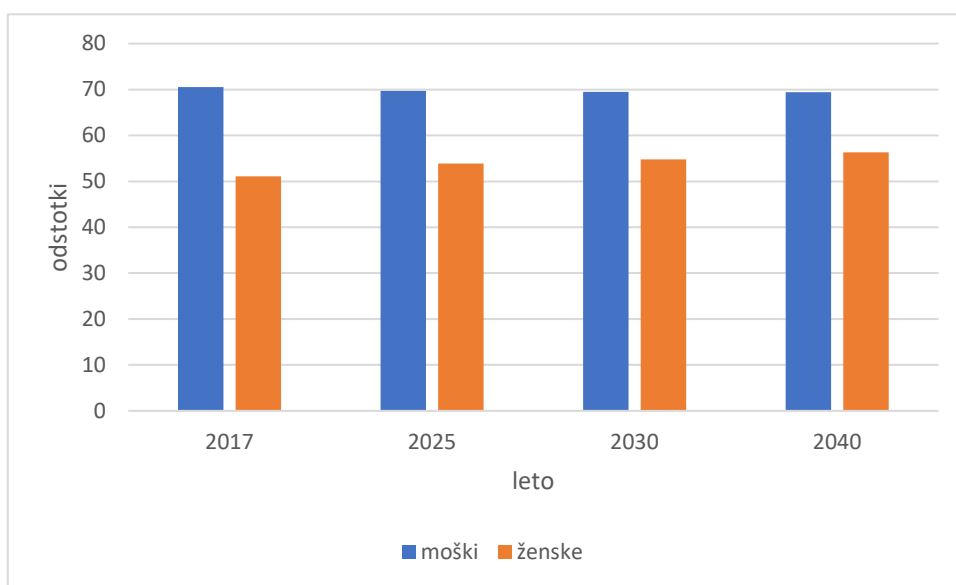
4.2 Produktivnost

Pogoji zaposlovanja so postali na Japonskem po letu 1990 slabši zaradi nizkega povpraševanja, prestrukturiranja in strukturne togosti na japonskem trgu dela; omenjeni dejavniki so ovirali rast zaposlovanja. Prestrukturiranje podjetij se je osredotočalo na nadomeščanje stalnih zaposlenih z začasnimi delavci in zmanjšanje števila novih kadrov. To je bil odraz sodnih odločb, ki so podjetjem preprečevale zmožnost zmanjševanja delovne sile in jih spodbujale k zaposlitvam za nedoločen čas (Fenner, 2004).

V naslednjih desetletjih se bo Japonska soočala z velikimi izzivi. Gospodarska rast bo možna skozi tri ključne dejavnike: prebivalstvo (delovni viri, ki so na voljo za proizvodnjo blaga in storitev), sodelovanje (število delovnih ur ekonomsko aktivnega prebivalstva) in

produktivnost (obseg blaga in storitev, proizvedenih na opravljeno uro). Velikega pomena bo povečanje produktivnosti, da se bodo izravnali učinki upada števila prebivalstva. Brez nadaljnjih strukturnih reform se predvideva, da bo rast produktivnosti dela oslABLJENA, potencialna rast BDP Japonske pa omejena (Fenner, 2004; Fukao in Miyagawa 2003).

Slika 19: Predviden delež delovno aktivnega prebivalstva v odstotkih

Vir: lastno delo na podlagi National Institute of Population and Social Security Research (2023).

Slika 19 prikazuje predviden delež delovno aktivnega prebivalstva v odstotkih, kjer modra barva predstavlja moške, oranžna barva pa ženske. Predvideno je, da se bo delež delovno aktivnih žensk povečal, moških pa zmanjšal.

Rast produktivnosti na Japonskem se je do leta 2015 ustavila pod dvema odstotkoma, kar odraža tako zamujene priložnosti za rast kot tudi poslabšanje stroškovne konkurenčnosti. Produktivnost kapitala se je podobno zmanjšala: donosnost naložb, ki jih ustvarijo nefinančne družbe na Japonskem, ki kotirajo na borzi, je za 23 odstotnih točk nižja od uspešnosti enakovrednih ameriških korporacij. Če bi se ta trend nadaljeval, bi gospodarstvo doseglo le 1,3-odstotno letno rast do leta 2025. Še eno desetletje počasne rasti ne bi povečalo kupne moči gospodinjstev, bi pa omejilo sredstva, ki so na voljo za socialno varnost in zdravstveno varstvo, ravno ko se povpraševanje po njih povečuje. Leta 2013 je bila četrtnina prebivalstva stara 65 let ali več; do leta 2040 bo ta delež narasel na več kot eno tretjino. Ker se njeno delovno sposobno prebivalstvo zmanjšuje, se mora Japonska osredotočiti na produktivnost kot glavni katalizator gospodarske rasti (Desvaux in drugi, 2015).

Raziskava McKinsley global institute iz leta 2015 je za leto 2025 predvidela rast produktivnosti na Japonskem z dveh odstotkov na štiri odstotke, letno rast BDP z 1,3 odstotka na približno tri odstotke ter dvig BDP na prebivalca z 32.000 USD na 48.000 USD, če se uporabi t. i. »četrti puščica« Abenomike, kjer bi zasebni sektor pospešil produktivnost in povečal dodano vrednost za 28 odstotkov. Japonska bi se morala bolj osredotočiti na to, kaj lahko posamezna podjetja storijo takoj in sama. Uvedba velike pobude zasebnega sektorja za preoblikovanje japonske produktivnosti lahko dopolnjuje agendo Abenomike. Pri tem prizadevanju pa ne gre zgolj za zniževanje stroškov, ampak tudi za spodbujanje rasti z uvedbo poslovnih linij, premikanjem meja inovacij in vstopanjem na nove trge (Desvaux in drugi, 2015).

Javni in zasebni sektor bosta morala sodelovati pri ustvarjanju pravega okolja za rast, s poudarkom na razvoju talentov in veščin, okvirih trga dela, podjetništvu, inovativnosti, konkurenčnosti in produktivnosti infrastrukture. Izboljšave produktivnosti sčasoma postanejo težje, vendar bodo dosegljive, zlasti če Japonska sprejme ukrepe za ustvarjanje nove konkurenčne dinamike v celotnih panogah. To prizadevanje presega zniževanje stroškov; gre za spodbujanje rasti in povečevanje dodane vrednosti z uvedbo poslovnih linij, premikanjem meja inovativnosti in vstopanjem na nove trge. Pobuda in zagon zasebnega sektorja bosta ključna za ponovni vzpon Japonske (Desvaux in drugi, 2015).

Upoštevati pa je treba tudi delež brezposelnosti, ki se je na Japonskem več kot podvojila – z okoli 2,1 odstotka v letu 1990 na povprečno 5,2 odstotka v letu 2003, vendar je še vedno ena najnižjih med industrijsko razvitimi gospodarstvi. Delež brezposelnosti se je povišal pri moških in ženskah v vseh starostnih skupinah, najbolj pa pri moških v starostni skupini 15–34 let. Hiter porast brezposelnosti mladih lahko zaradi zmanjšanja delovnih izkušenj negativno vpliva na prihodnjo rast produktivnosti dela (Fenner, 2004).

V obdobju med 1980 in 2000 se je povprečno število delovnih ur na Japonskem zmanjšalo za 11 odstotkov. To je bila v veliki meri posledica sprejema petdnevnega delovnega tedna, večjega števila državnih praznikov in več zaposlitev za krajši delovni čas. Številni delavci namerno izberejo manj ur ali nižje plače, saj so oproščeni plačila dohodnine in stanovanjskega davka, če zaslužijo manj kot 1,03 milijona jenov na leto, in premij za socialno varnost, če zaslužijo manj kot 1,3 milijona jenov na leto. Glave gospodinjstev lahko prejmejo tudi zakonski dodatek, če drugi prejemnik (običajno ženska) zasluži manj od praga, ki je običajno določen pod pragom davka ali premije socialne varnosti. Odprava nekaterih ali vseh teh koristi bi lahko zvišala delež zaposlitve, kar bi povečalo učinkovitost številčno upadajoče delovne sile (Fenner, 2004; Colacelli in drugi, 2017).

Brez priseljevanja in sprememb v vedenju delovne sile bo prihodnji potencial rasti Japonske v veliki meri določen s povečanjem produktivnosti. Da bi to dosegli, bo potrebno veliko prestrukturiranje in reforma blagovnega sektorja. Obstaja velik potencial za povečanje produktivnosti v sektorjih, kot so nepremičnine, finance, zavarovalništvo ter gradbeništvo. Pričakuje se, da bi takšne reforme povečale skupno produktivnost z izboljšano razporeditvijo delovne sile in kapitala iz sektorjev z nizko produktivnostjo v sektorje z visoko produktivnostjo, zlasti če bi jih spremljala širša reforma trga dela in javnega sektorja. Zakasnitev teh reform bi povzročila nadaljnjo šibkost gospodarskih rezultatov Japonske in samo še dodala pritisk na japonski fiskalni položaj in breme dolga (Fukao in Miyagawa, 2003; Fujiwara in drugi, 2004).

4.3 Ogljični odtis

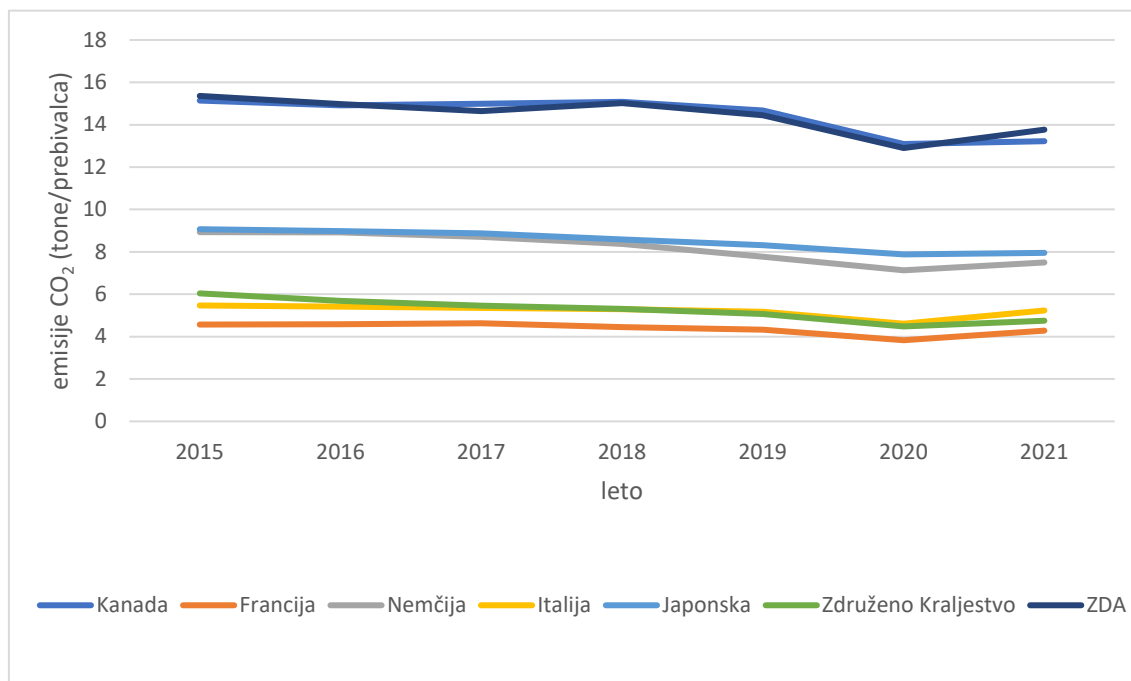
Študija Ikram in drugi je raziskala, kako strukturne spremembe in gospodarske dejavnosti vplivajo na okolje na Japonskem. Namesto tradicionalnih ekonomskih in okoljskih dejavnikov so avtorji kot ključna dejavnika uporabili ekonomsko kompleksnost in ekološki odtis (ecological footprint, v nadaljevanju EF). Ob upoštevanju dinamične narave razmerja med gospodarskimi dejavnostmi in okoljem so uporabili model Quantile ARDL (v nadaljevanju QARDL) (Ikram in drugi, 2021).

Ta študija je ocenila razmerje med ekonomsko kompleksnostjo, BDP in EF z uporabo četrletnih podatkov za Japonsko v obdobju od leta 1965 do leta 2017. Uporabljeni sta bili Grangerjeva vzročnost in QARDL-model. Rezultati Grangerjeve vzročnosti kažejo dvosmerno vzročnost med BDP, indeksom gospodarske kompleksnosti (angl. Economic complexity index, v nadaljevanju ECI) in EF (v nizkih in visokih kvantilih). Prav tako ugotovitve QARDL kažejo, da obstaja asimetrična pozitivna povezava med BDP in EF tako kratkoročno kot dolgoročno, zato dolgoročna kointegracija in vzročnost med gospodarsko kompleksnostjo in EF nakazujeta, da imajo politična prizadevanja za diverzifikacijo izdelkov potencial za rešitev ekološkega problema (Ikram in drugi, 2021).

Biozmogljivost Japonske je precej nižja od večine drugih razvitih držav in svetovnega povprečja, kar zahteva nujne iniciative. Stalno povečevanje EF skupaj z BDP in ECI poslabšuje okoljske probleme na Japonskem. Japonska izvaža najbolj prefinjene izdelke, medtem ko uvaža primarne izdelke, zaradi česar je na vrhu indeksa ECI. Posledično Japonska prekomerno izkorišča domače naravne vire, trgovinska bilanca pa je slabša (Ikram in drugi, 2021).

Slika 20 prikazuje emisije ogljikovega dioksida v tonah na prebivalca za države članice G7 med letoma 2015 in 2021, kjer se Japonska uvršča na tretje mesto.

Slika 20: Emisije ogljikovega dioksida v tonah na prebivalca v državah G7 med letoma 2015 in 2021

Vir: lastno delo na podlagi OECD (2023).

Vpliv ECI je ključen za doseganje trajnostne rasti in lahko pomaga pri doseganju dolgoročnega cilja rasti. Cilj rasti BDP in ECI bi bilo treba doseči z uporabo obnovljive energije in zelene tehnologije. Japonska bi morala izboljšati uporabo domačih naravnih virov, zmanjšati emisije in razviti več virov obnovljive energije. Nenehno povečevanje ekološkega primanjkljaja tudi od Japonske zahteva, da postane samozadostna v smislu primarnih proizvodov in zmanjša svojo odvisnost od preostalega sveta kot korak naprej (Ikram in drugi, 2021).

Oblikovalci politik bi se morali glede razvoja zelene infrastrukture bolj osredotočiti na manj razvita mesta za doseganje cilja trajnostnega razvoja. Ta mesta je treba finančno podpreti za razvoj in uporabo zelene tehnologije za doseganje višjih ravni zelene rasti (Ikram in drugi, 2021).

Študija Ikram in drugi je pokazala, da so ECI, BDP in EF na Japonskem tesno povezani med seboj. Zato bi morala Japonska v prihodnosti posvetiti več pozornosti načinom za zmanjšanje emisij ogljika, hkrati pa se osredotočiti na obdelovalna zemljišča, ribiška območja in gozdna zemljišča, ki skupaj predstavljajo skoraj 33 odstotkov celotnega EF. Čeprav padajoči vpliv ECI in BDP na EF kaže, da je Japonska usmerjena k trajnosti, pozitivni odnosi med njimi še vedno zahtevajo več truda pri varovanju okolja. Japonska bi se morala osredotočiti na spodbujanje vlagateljev k investicijam v proizvodnjo in prilagoditev na bolj zeleno tehnologijo in obnovljive vire energije, saj so fosilna goriva še vedno na vrhu japonskega uvoza. Poleg tega bi bilo treba vključiti učinkovite strategije in ukrepe, ki bi bili posebej usmerjeni v trgovinske dejavnosti in okolje (Ikram in drugi, 2021).

Doseganje cilja trajnostnega razvoja z upoštevanjem EF ima namreč več prednosti – prilagoditev obnovljivih virov bi zmanjšala ogljični odtis in uvozne stroške države; gospodarska rast bi povečala kakovost okolja in zdravja ter s tem učinkovitost ljudi; izboljšanje ekoloških dejavnikov pa bi zagotovilo več virov za gospodarsko rast (Ikram in drugi, 2021).

4.4 Izzivi po pandemiji covida-19

Ključ do trajnostne gospodarske rasti ni le iskanje delavcev, temveč tudi preoblikovanje njihovega dela z avtomatizacijo. Za Japonsko je okrevanje po pandemiji covida-19 izziv in obenem priložnost za pospešitev avtomatizacije. Več kot polovica delovnega časa na Japonskem se namreč porabi za ponavljajoče se dejavnosti, med katerimi je dve tretjini mogoče avtomatizirati. To je sedaj prednostna naloga Japonske, saj sta nizka stopnja rodnosti v državi in daljša pričakovana življenjska doba zmanjšali domačo delovno silo (osebe, stare od 15 do 64 let) na 59,7 odstotka celotnega prebivalstva. Kljub prizadevanjem, da bi za povečanje delovne sile zaposlili več žensk, upokojencev in tujih delavcev, demografske spremembe na Japonskem kažejo, da se bo rast BDP v naslednjem desetletju ustavila (Horii in Sakurai, 2020).

Globalni inštitut McKinsey (MGI) je ocenil, da bo Japonska do leta 2030 potrebovala 2,5-kratno povečanje rasti produktivnosti zgolj za ohranitev rasti BDP, vendar se bo tudi ob povečanju produktivnosti Japonska verjetno soočila s pomanjkanjem delovne sile. Pred pandemijo je bila Japonska na dobri poti, da do leta 2030 avtomatizira 27 odstotkov delovnih nalog. Čeprav bi to lahko nadomestilo 16,6 milijona delovnih mest, se bo Japonska do leta 2030 verjetno soočila s pomanjkanjem 1,5 milijona delavcev (Horii in Sakurai, 2020).

5 SKLEP

Za gospodarski razvoj Japonske je bila značilna kombinacija dejavnikov, vključno z močno delovno etiko, inovativnostjo, vladnimi politikami in strateškimi zavezništvi. Razvijala se je od fevdalnega sistema, ko je bilo gospodarstvo usmerjeno v kmetijstvo in je bil riž najpomembnejši proizvod, prek zgodnjega novega veka, ko je bila najpomembnejša surovina trgovanja srebrom. Ko je prišlo do izčrpanja japonskih rudnikov srebra, se je usmerila na samozadostnost in neodvisnost od uvoza ključnih proizvodov. Dolgo obdobje miru v obdobju edo je omogočilo temelje za gospodarsko rast – razširila se je trgovina, pojavil se je srednji razred ter zgodnja potrošniška družba. Sledilo je obdobje Meiji, ki je povzročilo preoblikovanje Japonske iz fevdalnega naroda v moderno industrijsko državo. Japonska je ob koncu tega obdobja prevzela parlamentarno obliko vlade in s pomočjo vojaške ekspanzije v tujini postala svetovna sila. Vlada Meiji je reformirala izobraževalni sistem in uvedla obvezno izobraževanje ter splošno vojaško obveznost, bančni sistem pa je prevzel obliko, katere glavne značilnosti so postavile temelje sodobnemu japonskemu bančnemu sistemu. Do konca obdobja Meiji je bila Japonska najpomembnejša izvoznica svile. V poznem 19. stoletju je tudi Japonska začela slediti vzoru zahodnih držav in skozi industrializacijo ustvarila čvrsto gospodarstvo in družbo. Postala je prva nezahodna država, ki je vzpostavila imperializem, ki je prinesel vzpostavitev nacionalnega bančnega sistema ter razvoj prometnih in komunikacijskih omrežij, ustvarjanje in poznejšo prodajo tovarn javnega sektorja in posojila zasebnim podjetjem. Vojna proti Kitajski, ki se je začela leta 1937, je po koncu na Japonskem povzročila popolno uničenje, kar je za Japonsko pomenilo nov začetek na vseh ravneh gospodarstva.

Obdobje med koncem druge svetovne vojne in začetkom 21. stoletja je bilo za japonsko gospodarstvo zelo razgibano. V obdobju med letoma 1945 in 1960 se je Japonska osredotočila na rekonstrukcijo ekonomije po porazu v drugi svetovni vojni, in sicer z direktnim nadzorom in regulacijo preko sistemov PPS za ohranjanje stabilnosti gospodarstva ter koncentriranjem virov in kapitala v premogovno in jeklarsko industrijo. Obdobje med letoma 1960 in 1973 je prineslo razcvet industrijske politike ter usmeritev v proizvodnjo in težko industrijo – usmeritev kapitala v ključne panoge je potekala prek različnih ukrepov, naraščala sta BDP in BDP na prebivalca; leta 1968 je rast BDP dosegla največjo vrednost. Obdobje od 1973 do 2000 pa je zaradi konca obdobja fiksne menjalnega tečaja, početerjenih cen nafte, močno povišane stopnje inflacije, višje brezposelnosti in negativne realne stopnje rasti za japonsko gospodarstvo predstavljalo velik izziv. Osredotočili so se na pomoč prizadetim panogam, vlada pa je za izboljšanje stanja pričela bolj sodelovati z zasebnim sektorjem.

Glede na BDP na prebivalca od leta 2001 do leta 2010 je Japonska še vedno uspela preseči Evropo in Združene države, leta 2010 pa je Kitajska prehitela Japonsko na lestvici največjih svetovnih gospodarstev. To je bil odraz japonske dolgotrajne gospodarske stagnacije od zgodnjih devetdesetih let prejšnjega stoletja in politične nestabilnosti v tem obdobju. Velik vpliv na japonsko gospodarstvo je imel premier Shinzo Abe, ki je začel utirati pot japonski gospodarski oživitvi ter pričel reforme, ki bi odpravile kronično deflacijo in nizko gospodarsko rast. H gospodarski stagnaciji Japonske so prispevali tako upadanje števila prebivalcev (in posledično staranje družbe) kot tudi ostra konkurenca, na katero so na gospodarskem področju naleteli japonske korporacije.

Trenutno je Japonska tretja največja proizvajalka avtomobilov in ima največjo in najbolj razvito industrijo elektronskih dobrin. Pogosto se uvršča v vrh držav z največ inovacijami in potrjenimi patenti na tem področju. Japonska se danes zaradi povečanja konkurence – Kitajske in Južne Koreje – usmerja predvsem v proizvodnjo optičnih instrumentov, hibridnih vozil in robotike.

Japonska je največja država upnica na svetu in ima na splošno letni trgovinski presežek in precejšen neto presežek mednarodnih naložb. Japonska izvaža blago, v katerem ima konkurenčno prednost. To so industrijsko usmerjeni inženiring, raziskave in razvoj v zameno za uvoz surovin in nafte.

Japonsko gospodarstvo še vedno pestijo demografske spremembe – Japonska je bila leta 2011 na prelomni točki, ko je začelo njeno prebivalstvo upadati; stopnja rodnosti še vedno upada, priseljevanje pa je nizko. Pospešen upad števila prebivalcev bo imel vse slabši učinek na rast BDP, odgovor na reševanje te problematike pa je povečanje stopnje delovne udeležbe žensk, izboljšanje TFP, reforma delovnega sloga in dvig starosti začetka prejemanja pokojnine. Japonska mora svojo pozornost usmeriti tudi na svoj ogljični odtis, saj stalno povečevanje EF skupaj z BDP in ECI poslabšuje okoljske probleme na Japonskem. Japonska bi morala izboljšati uporabo domačih naravnih virov, zmanjšati emisije in razviti več virov obnovljive energije. Nenehno povečevanje ekološkega primanjkljaja tudi od Japonske zahteva, da postane samozadostna v smislu primarnih proizvodov in zmanjša svojo odvisnost od preostalega sveta. Velik vpliv na japonsko gospodarstvo pa je imela tudi pandemija covida-19, ki je povzročila preoblikovanje dela z avtomatizacijo. Priložnost za pospešitev avtomatizacije je sedaj prednostna naloga Japonske.

Japonska pa se mora osredotočiti tudi na svojo konkurenčnost, saj je po podatkih IMD od poznih 90. let prejšnjega stoletja konkurenčnost Japonske hitro upadala, zato je padel tudi BDP na prebivalca. Štirje predlagani ukrepi za ta izziv so: preusmeritev podpore s podjetij

na delavce, spremembe metod podpore podjetjem, reforma sistema socialne varnosti ter organizacijska in institucionalna reforma podjetij.

LITERATURA IN VIRI

- 1) Addicott, C. A. D. (2017). The Rise and Fall of the Zaibatsu: Japan's Industrial and Economic Modernization. *Global Tides*, 11(5), 1–16.
- 2) Bank of Japan. (2023, 10. julij). *Japan's Balance of Payments Statistics and International Investment Position for 2022*.
https://www.boj.or.jp/en/statistics/br/bop_06/exdata/data/bop2022a.pdf
- 3) Beauchamp, E. R. in Rubinger, R. (1989). *Education in Japan: A source book* (1. izd.). Routledge.
- 4) Bragoli, D. (2017). Now-casting the Japanese economy. *International Journal of Forecasting*, 33(2), 390–402.
- 5) Chiou, Y. (2018). *Japan's Transition and Development in the 21st Century: Analysis of Japan's Trade and Economic Policy and Regional Integration*. National Graduate Institute for Policy Studies (GRIPS).
- 6) Crawcour, S. (1974). The Tokugawa period and Japan's preparation for modern economic growth. *Journal of Japanese Studies*, 1(1), 113–125.
- 7) Desvaux, G., Woetzel, J., Kuwubara, T., Chui, M., Fjeldsted, A. in Guzman-Herrera, S. (2015). *The future of Japan: Reigniting productivity and growth. Executive summary*. McKinsey & Company.
- 8) Fenner, S. (2004, 23. april). *The Japanese economy and future growth prospects*.
<https://treasury.gov.au/publication/economic-roundup-autumn-2004/the-japanese-economy-and-future-growth-prospects>
- 9) Flath, D. (2017). The Japanese Economy, Past And Present. *Romanian Economic and Business Review*, 12(2), 80–89.
- 9) Flynn, D. O. in Giráldez, A. (1995). Born with a »silver spoon«: The origin of world trade in 1571. *Journal of World History*, 6(1), 20–221.
- 10) Fujiwara, I., Hara, N., Hirose, Y. in Teranishi, Y. (2004). The Japanese Economic Model: JEM. *Bank of Japan Working Paper, no.04-E-3*. Bank of Japan.
- 11) Fukao, K. in Miyagawa, T. (2003, 10. november). *Japan's economic growth seen through Industry level and firm level data, PPT prepared for ESRI International Conference 'Potential Growth of the Japanese Economy'*.
<https://www.ier.hit-u.ac.jp/~fukao/japanese/publication/other/2003/2003-y2-e.pdf>
- 12) Gerlach, M. L. (1997). The organizational logic of business groups: evidence from the Zaibatsu. *Beyond the firm: business groups in international and historical perspective*, 1(2), 245.

- 13) Hays, J. (2014, januar). *Economic history of Japan from a.d 578 to world war II: the world's oldest company, meiji period modernization and zaibatsu*.
<http://factsanddetails.com/japan/cat24/sub155/item904.html>
- 14) Honda, G. (1997). Differential Structure, Differential Health: Industrialization in Japan, 1868– 1940. V *Health and Welfare during Industrialization* (str. 251-284). University of Chicago Press.
- 15) Horii, M. in Sakurai, Y. (2020). *The future of work in Japan: Accelerating automation after COVID-19*. McKinsey & Company.
- 16) Huber, T. M. (2019). *Strategic economy in Japan*. Routledge: Westview Press.
- 17) Ikram, M., Xia, W., Fareed, Z., Shahzad, U. in Rafique, Z. M. (2021). Exploring the nexus between economic complexity, economic growth and ecological footprint: Contextual evidences from Japan. *Sustainable Energy Technologies and Assessments* 47, 101460.
- 18) Colacelli, M., Miyachi, K., Schneider, T., Westelius, N., Li, X., Jakab, Z. in Miake, N. (2017). Japan – selected issues. *IMF Country Report No. 17/243*, 31–35.
- 19) Jortner, D., McDonald, K. I. in Wetmore, K. J. (ur.). (2007). *Modern Japanese theatre and performance*. Lexington Books.
- 20) Kasajima, M., Eggleston, K., Kusaka, S., Matsui, H., Tanaka, T., Son, B. K., Iijima, K., Goda, K., Kitsuregawa, M., Bhattacharya, J. in Hashimoto, H. (2022). Projecting prevalence of frailty and dementia and the economic cost of care in Japan from 2016 to 2043: a microsimulation modelling study. *The Lancet Public Health*, 7(5), e458–e468.
- 21) Kimura, F. (2009). Japan's model of economic development: Relevant and nonrelevant elements for developing economies. V *WIDER Research Paper, No. 2009/22*. The United Nations University World Institute for Development Economics Research (UNU-WIDER).
- 22) Komiya, R. in Yasui, K. (1984). Japan's macroeconomic performance since the first oil crisis: Review and appraisal. *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy*, 20(1), 69–114.
- 23) Latourette, K. S. (1957). *The history of Japan*. New York: Macmillan Company.
- 24) Latorre, M. C. in Hosoe, N. (2016). The role of Japanese FDI in China. *Journal of Policy Modeling*, 38(2), 226–241.
- 25) Lincicome, M. E. (1995). *Principle, practice, and the politics of educational reform in Meiji Japan*. University of Hawaii Press.
- 26) Makita, T. (2017). Japan's Economic Outlook and Challenges for 2020 and Beyond. *JRI Research Journal 2017 I*.
- 27) Makita, T. (2022). Restoring Japan's Economic Competitiveness – Regeneration and adaptation to globalization and digitalization is essential. *JRI Research Journal*, 5(10).

- 28) Miyazawa, K. (2011). *Measuring Human Capital in Japan*. RIETI Discussion Paper Series 11- E-037.
- 29) National Institute of Population and Social Security Research in Japan. (2012). *Population Projections for Japan (January 2012): 2011 to 2060 Appendix: Auxiliary Projections 2061 to 2110*.
- 30) National Institute of Population and Social Security Research. (2023). <https://www.ipss.go.jp/index-e.asp>
- 31) Norman, E. H. (2000). *Japan's emergence as a modern state: political and economic problems of the Meiji period*. UBC Press.
- 32) OECD. (2023). *Japan*. <https://data.oecd.org/japan.htm>
- 33) Okazaki, T. (2001). The Role of Holding Companies in Pre-War Japanese Economic Development: Rethinking Zaibatsu in Perspectives of Corporate Governance. *Social Science Japan Journal*, 4(2), 243–268.
- 34) Okuno-Fujiwara, M. (1991). Industrial Policy in Japan: A political economy view. *V Trade with Japan: has the door opened wider?* (str. 271–304). University of Chicago Press.
- 35) Park, G. (2011). *Spending without taxation: FILP and the politics of public finance in Japan*. Stanford University Press.
- 36) Portal site of official statistics of Japan. (2023). <https://www.e-stat.go.jp/en>
- 37) Sokolov, S. N., Kuznetsova, E. A. in Rzhepkina, E. A. (2020). Specific Features of Japanese Economy. *V International Scientific Conference "Far East Con" (ISCFEC 2020)* (str. 2152–2157). Atlantis Press.
- 38) Statistics Japan. (2021). *Statistical Handbook of Japan 2021*. Statistics Bureau Ministry of Internal Affairs and Communications Japan.
- 39) Sugihara, K. (1985). Patterns and Development of Intra-Asian Trade, 1880–1913. *The Socio-Economic History (Shakai-Keizai-Shigaku)*, 51(1), 127–145.
- 40) Sumikawa, S. (1999, 29. marec). *The Meiji Restoration: Roots of Modern Japan*. <https://www.lehigh.edu/~rflw1/courses/1999/spring/ir163/Papers/pdf/shs3.pdf>
- 41) Swenson-Wright, J. (2005). *Unequal allies?: United States security and alliance policy toward Japan, 1945–1960*. Stanford University Press.
- 42) Taira, K. (1971). Education and literacy in Meiji Japan: an interpretation. *Explorations in Economic History*, 8(4), 371.
- 43) Tamaki, T. (2014, 1. marec). *Japanese Economic Growth during the Edo Period*. https://cmmc-nice.fr/wp-content/uploads/2014/02/prof_TAKEDA-Japanese-Economic-Growth-during-the-Edo-Period.pdf
- 44) The World Bank. (2023). *Current account balance (BoP, current US \$) – Japan*. <https://data.worldbank.org/indicator/BN.CAB.XOKA.CD?locations=1W-JP>
- 45) The World Bank. (2023). *GDP growth (annual %) – Japan*.

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2019&locations=JP&start=1961&view=chart>

- 46) Vaporis, C. N. (1997). To Edo and back: alternate attendance and Japanese culture in the early modern period. *Journal of Japanese Studies*, 23(1), 25–67.
- 47) Wilkinson, O. T. (1965). *The Urbanization of Japanese Labor, 1868–1955*. Amherst: University of Massachusetts Press, Pp. xiii, 243.
- 48) World Economic Forum. (2019). *The Global Competitiveness Report 2019*.
- 49) World Economic Forum. (2020). *The Global Competitiveness Report Special Edition 2020: How Countries are Performing on the Road to Recovery*.
- 50) World Trade Organization. (2023). *Trade Profiles 2023*.
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/JP_e.pdf
- 51) Yoshioka, S. in Kawasaki, H. (2016). *Japan's high-growth postwar period: The role of economic plans*. Economic and Social Research Institute.